

ALGIMANTAS KATILIUS

Lietuvos istorijos institutas

KUNIGŲ UGDYMO (EDUKACIJOS) PERTVARKYMAS LENKIJOS KARALYSTĖJE PO 1863 m. SUKILIMO

Politiniu arba, kitaip tariant, valdymo institucijų požiūriu žvelgiant į Lenkijos Karalystę, kuri atsirado po Vienos kongreso (1815), gerai matyti procesas, kada turėtoji gana plati autonomija imta pamažu siaurinti iki pat suliejimo su visos Rusijos imperijos politine sistema. Stiprus smūgis Lenkijos Karalystės išskirtinei padėčiai suduotas po 1831 m. sukilimo, o numalšinus 1863 m. sukilimą panaikinamas bet koks politinis ar kitoks išskirtinumas, palyginti su kita Rusijos imperijos dalimi, išskyrus autonomijos požiūriu gal tik kai kuriuos neesminius teisinius dalykus (pvz., civilinis kodeksas¹).

Katalikų Bažnyčios struktūrinis sutvarkymas taip pat labai svarbus garantas, o dėl Bažnyčios visuotinio pobūdžio tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis – tai tampa tiesiog vienintele visuomenės institucija, kurios neįmanoma iki galo pajungti kokiai politinei ar ideologinei sistemai. Įkūrus Lenkijos Karalystę, buvo sureguliuotas ir Katalikų Bažnyčios administracinis sutvarkymas. 1817 m. Varšuvos vyskupijai suteiktas arkivyskupijos statusas. Varšuva tapo metropolijos sostine su arkivyskupo metropolito rezidencija. 1818 m. Varšuvos arkivyskupija naujai suskirstoma vyskupijomis. Be Varšuvos arkivyskupijos, atsirado septynios sufraganišės vyskupijos, iš jų pažymėtina ir Seinų (Augustavo) vyskupija. Taigi Rusijos imperijoje šalia Mogiliovo bažnytinės provincijos atsirado savarankiška Varšuvos bažnytinė provincija. Nors kanonai apibrėžia arkivyskupijos (ar atskirų vyskupijų) vidaus tvarkymo juridinius pagrindus, bet kitas reikalas yra santykiai su valstybe. Lenkijos Karalystėje Katalikų Bažnyčios santykiai su valdžios institucijomis buvo sureguliuoti pagal Lenkijos Karalystės konstituciją ir šiuo atžvilgiu jie skyrėsi nuo padėties Rusijos imperijoje arba, kitaip tariant, nuo Mogiliovo arkivyskupijos. Didžiausias skirtumas tai, kad Varšuvos arki-

¹Plg. A.Janulaitis, *Napoleono teisynas*, Kaunas, 1930, p.192-193; Всеподданейший доклад статс-секретаря Набокова и министра юстиции. Nr. 3777, 1870 03 18. Spaudinys. *Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge*, sign. 18.124. I.307, p.27.

vyskupija nebuvo pavaldi centrinei Katalikų Bažnyčios institucijai Rusijos imperijoje, t.y. 1801 m. įkurtai Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinei kolegijai. Daug didesnes veiklos galimybes turėjo Varšuvos arkivyskupas ir atskiri vyskupai. Toks Katalikų Bažnyčios valdymo modelis be didesnių pasikeitimų Lenkijos Karalystėje išsilaikė iki pat 1863 m. sukilimo.

Šiame straipsnyje rašoma apie kunigų švietimo sistemos pertvarkymus Lenkijos Karalystėje numalšinus 1863 m. sukilimą. Tačiau pirmiausia reikia atsakyti į porą bendresnio pobūdžio klausimų: 1) koks apskritai Rusijos valdžios strateginis tikslas buvo Katalikų Bažnyčios atžvilgiu Lenkijos Karalystėje po sukilimo; 2) kas konkrečiai padaryta šioje srityje?

1995 m. išspausdintame straipsnyje rusų istorikas A.N. Kostrykinas pripažįsta, kad konfesinė Rusijos politika Lenkijos Karalystėje tik po 1863 m. sukilimo pradėjo įgyti tam tikrą konceptualią išraišką². Vadinasi, reikėjo kurti šios konfesinės politikos prioritetus. Istorikas aptarė Lenkijos Karalystės vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos vyriausiojo (generalinio) direktoriaus kunigaikščio Vladimiro Aleksandrovičiaus Čerkaskio 1866 m. gegužės mėnesio pažymą „Apie nepatogumus, sąlygotus 1847 m. konkordato“. Reikia priminti, kad kunigaikštis V.A.Čerkaskis buvo artimas Lenkijos Karalystės posukiliminių pertvarkymų architekto Nikolajaus Aleksejevičiaus Miliutino bendradarbis ir bendramintis. Dėl to jo nuostatos aptariamąsias problemas atžvilgiu yra itin svarbios. Savo pažymoje V.A.Čerkaskis siūlė imtis tokių konkrečių priemonių: lenkų Katalikų Bažnyčią padaryti pavaldžią Peterburgo Romos katalikų dvasinei kolegijai ir panaikinti Varšuvos arkivyskupiją; sujungti Varšuvos dvasinę akademiją su Peterburgo dvasine akademija; panaikinti Palenkės vyskupiją; įdiegti naują vyskupų priesaikos ištikimybei tekstą³.

Išvardytos priemonės akivaizdžiai byloja, kad buvo siekiama sukonzentruoti Katalikų Bažnyčios valdymą viename centre visos valstybės mastu ir taip susilpninti arba visai panaikinti Varšuvos, kaip dvasinio centro, įtaką. Keliant klausimą – kodėl to buvo siekiama, galima atsakyti labai paprastai. Rusijos imperijos administracijos suvokimu, Katalikų Bažnyčia Lenkijos Karalystėje kaip institucija (išskyrus jos grynai tikiybines funkcijas ar žmonių religingumo tradicijas) buvo politinė jėga, kuri skatino ir visai palaidė lenkų nepaklusnumą Rusijos imperijos politinei valdžiai. Dėl to reikėjo imtis visų priemonių padėčiai pakeisti. Žinoma, rusų administracijos atstovai gerai suvokė, kad negalima pasiekti idealaus varianto, t.y. pakeisti Katalikų Bažnyčios prigimties ir jos padaryti Rusijos valdžios ramsčiu Lenkijos Kara-

² А.Н.Кострыкин, „Формирование новой конфессиональной политики России в Царстве Польском (середина 60-х годов XIX века)“, *Вестник Московского университета. Сер. 8. История*, 1995, №. 4, p. 57.

³ Ten pat, p. 60.

lystėje. Tačiau jie siekė sukurti tokią juridinę ir administracinę sistemą, kuri leistų daryti įtaką Bažnyčios vidaus gyvenimui ir jį kontroliuoti. Antai 1900 m. rašytoje apžvalgoje Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktorius Aleksandras Mosolovas rašė: „Atskirai vertinant pagrindinius įstatymus ir administracinius potvarkius, negalima nematyti, kad apskritai vyriausybė katalikybės atžvilgiu Lenkijoje liko ištikima jau numatytai kryptčiai ir dėl to pasiekė nemažų rezultatų.

Jeigu ir ne pati katalikybė, kaip daugumos lenkų tikėjimas, tai katalikybės organizacija Lenkijoje buvo pripažinta žalinga ir pavojinga jėga Rusijai. Pakeisti šios organizacijos pagrindų pasirodė neįmanoma; dėl to mes apsiribojome tuo, kad įspraudėme ją į griežtai apibrėžtas ribas, iš kurių išėiti nėra galimybės. Mes vienašališkai, t. y. be jokio derinimo, išlaikėme tam tikrą skaičių katalikiškų bažnytinių instancijų ir nustatėme visų dvasininkų, pradedant vikaru, baigiant vyskupu, tiesioginę priklausomybę nuo valstybinės valdžios skiriant pareigas, suteikiant išlaikymą, naudojant patalpas, naudmenis ir bažnytines pajamas, įvedėme griežtą dvasininkų susirinkimų ir judėjimo priežiūrą, nustatėme tikybos mokymo, besimokančių kontingento seminarijose, jose rusų kalbos dėstymo priežiūrą ir įvedėme ją visuose dvasininkų dalykiniuose santykiuose“⁴. Ši citata gana gerai, bent jau iki 1904–1905 m. pasikeitimų, rodo Rusijos valdžios požiūrį į Katalikų Bažnyčią Lenkijos Karalystėje. Čia galima padaryti vieną pastabą – kad po 1863 m. strateginė valdžios politika Katalikų Bažnyčios atžvilgiu iš esmės buvo vienoda visoje Rusijos imperijoje ir tik taktiniai jos įgyvendinimo būdai buvo ne visada vienodi abiejose arkivyskupijose.

Kokie svarbesni konkretūs žingsniai? Iš istoriografijos gerai žinome, kad 1864 m. buvo priimta nutarimų, kuriais remdamasi Rusijos valdžia uždarinėjo vienuolynus, nors prieš tai Lenkijos Karalystėje tokia praktika nebuvo taikoma nuo XIX a. pradžios (anksčiau tai vykdė Prūsijos valdžia). Tuo buvo siekiama paralyžiuoti vienuolijų, kaip vieno Katalikų Bažnyčios vidinės sąrangos elementų, veiklą, t. y. mažinti Bažnyčios kultūrinę ir socialinę įtaką visuomenei. Antras svarbus priemonių pluoštas buvo susijęs su struktūriniais ir administraciniais Lenkijos Karalystės Katalikų Bažnyčios valdymo pertvarkymais. Nors bažnytinio suskirstymo srityje nebuvo įdiegtas siūlymas panaikinti Varšuvos arkivyskupiją, bet viena vyskupija, t. y. Palenkės⁵, buvo panaikinta. Kitas aspektas – pakeista santykių su valstybe

⁴ A. Mosolovas, Samprotavimai apie vyriausybę politiką Romos Katalikų tikybos ir dvasininkų atžvilgiu Lenkijos Karalystės gubernijose. 1900 12 15. *Rusijos valstybinis istorijos archyvas Sankt Peterburge (toliau – RVIA)*, f. 821, ap. 150, b. 599, l. 18–22. Šio dokumento mikrofilmas saugomas Lietuvos istorijos instituto rankraštyne (sign. 289/127). Pranešime naudojamės mikrofilmu. Dokumentą surado istorikas Edvardas Vidmantas.

⁵ Apie Palenkės Romos katalikų vyskupijos su kapitula, konsistorija ir seminarija panaikinimą ir apie prijungimą šios vyskupijos bažnyčių prie Liublino vyskupijos. 1867 05 10.

subordinacija. Pagal nustatytą tvarką Rusijos imperijoje Katalikų Bažnyčia buvo pavaldi Vidaus reikalų ministerijai arba tiksliau – Kitatikių dvasinių reikalų departamentui. Po 1863 m. ir Lenkijos Karalystėje taip pat laipsniškai įsigali ši subordinacija⁶, nors dar iki 1871 m. Varšuvoje veikė Kitatikių dvasinių reikalų valdyba (t. y. kas buvo likę iš Lenkijos Karalystės autonomijos laikų Tikybių ir viešojo švietimo komisijos). Tą valdybą panaikinus pasiūlyta palikti tik atskirą Lenkijos Karalystės dvasinių reikalų administravimo poskyrį⁷. Žinoma, atitinkama struktūra kitatikių reikalams tvarkyti atsirado Varšuvos generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Kitatikių dvasinių reikalų departamentas buvo pasaulietinė institucija, kurios paskirtis buvo derinti valstybės ir imperijoje pripažintų konfesijų, išskyrus valstybinės Stačiatikių Bažnyčios, interesus. Grynai teisine prasme tokia subordinacija buvo visai suprantamas dalykas. Kitas reikalas – Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinės kolegijos paskirtis ir funkcijos. Tai buvo jau ne pasaulietinė, o dirbtinai sudaryta aukščiausioji bažnytinės valdžios institucija, kuriai vadovavo Mogiliovo arkivyskupas metropolitas (sakytume, lyg ir Rusijos imperijos Katalikų Bažnyčios primas); Varšuvos arkivyskupui ši priedermė nebuvo numatyta. Sukurdama kolegialią bažnytinės administracijos struktūrą, Rusijos valdžia pirmiausia apribojo vyskupijų ordinarų ar valdytojų Bažnyčios kanonų nubrėžtas vyskupijų valdymo teises, be to, buvo pažeista hierarchinė subordinacija – laisvas susisiekimas su Romos Kurija, nes visi reikalai imta tvarkyti per Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinę kolegiją⁸. Lenkijos Karalystės atveju, pasak minėtoje Čerkaskio pažymoje išreikštų samprotavimų, centralizacija buvo būtina vien dėl to, kad „Lenkijoje sukurti net ir „kišenių“ centrinę bažnytinės valdžios organą buvo neįmanoma. Tokio atskiro nuo imperijos bažnytinio organizmo egzistavimas Varšuvoje bū-

Полное собрание законов Российской империи (toliau – ПСЗ), Спб., 1871, t. 42: отд. первое, p. 467.

⁶ Tai buvo gan painus procesas. 1864 m. spalio 27/lapkričio 8 d. caro įsaku dvasinių reikalų valdymas atskirtas nuo švietimo ir prijungtas prie vidaus reikalų. Naujoji komisija pavadinta Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybine komisija, o buvusi Dvasinių ir švietimo reikalų vyriausybė komisija pavadinta Švietimo reikalų vyriausybine komisija. *Žr.: Dziennik praw, Warszawa, 1865, t. 63, p. 52.* Šiai komisijai vadovavo jau minėtas kunigaikštis V.A.Čerkaskis. Reorganizacija tęsėsi toliau ir Lenkijos Karalystės kitatikių dvasinių reikalų valdymas pagal caro patvirtintą 1867 01 13/25 Lenkijos Karalystės komiteto valdybos nutarimą iš Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos perduotas į Varšuvą caro paliepinu vidaus reikalų ministro komandiruotam asmeniui, išskyrus unitų reikalus. *Žr.: Varšuvos senųjų aktų archyvas (toliau – VSA), Centralne władze wyznaniowe Królestwa Polskiego (CWW), b. 147, l. 29–31.* Galiausiai atsirado Lenkijos Karalystės kitatikių dvasinių reikalų vedėjas.

⁷ Kitatikių dvasinių reikalų departamento sekretoriato raštas, nr. 37, 1877 11 17, RVIA, f.821, ap. 10, b. 96, l. 187.

⁸ Romos Kurija nepripažino Sankt Peterburgo dvasinės kolegijos ir tik nuo 1875 m. Roma pradėjo ją toleruoti su sąlyga, kad kolegija nesikiš į grynai dvasinio pobūdžio reikalus. *Žr.: A. Petrani, Kolegium duchowne w Petersburgu, Lublin, 1950, p. 137.*

tų padidinęs pačios Varšuvos, taigi ir Lenkijos Karalystės, politinę reikšmę⁹. Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinės kolegijos jurisdikcijos¹⁰ išplėtimo pavojų gerai suvokė tuometiniai Lenkijos Karalystės Katalikų Bažnyčios hierarchai ir tam bandė pasipriešinti. Už tai Plocko vyskupas Vincentas Teofilis Popielis ir Seinų (Augustavo) vyskupijos vyskupas Konstantinas Irenėjus Lubenskius buvo pašalinti iš pareigų ir ištremti¹¹.

Trečiasis priemonių pluoštas būtų tie pertvarkymai, kurie reguliavo dvasininkų pastoracinę ir visuomeninę veiklą bei jų ekonominę padėtį¹². Tiesa, tokio pobūdžio reglamentavimas prasidėjo ne po 1863 m. sukilimo, bet gerokai anksčiau, tik dabar tapo griežtesnis, platesnis. Svarbiausias šios rūšies įvairių teisinių ir administracinių civilinės valdžios priemonių tikslas buvo kontroliuoti dvasininkų veiksmus ir daryti jiems įtaką, susiaurinti kunigų veiklos galimybes vienos parapijos ribose.

Ketvirtąją priemonių grupę siekta pertvarkyti kunigų ugdymą. Tai yra šio straipsnio tiesioginė tema.

Kodėl plačiau aptariame ne kitas išvardytas problemas, o būtent šią? Civilinė valdžia užsibrėžtų tikslų Katalikų Bažnyčios atžvilgiu negalėjo pasiekti vien administracinėmis ir represinėmis priemonėmis. Labai svarbu buvo Bažnyčios viduje turėti įrankį tikslui pasiekti, t. y. parengti politinei sistemai ištikimus arba bent lojalius kunigus. Kunigų ugdymo sutvarkymas Lenkijos Karalystėje Rusijos politinei valdžiai palankia linkme ir tapo vienu iš svarbiausių valdžios institucijų bažnytinės politikos uždavinių. Kiek tai pavyko įgyvendinti, pamatysime toliau.

Kunigų ugdymo sistema Varšuvos arkivyskupijoje iki sukilimo buvo dviejų pakopų: pirma pakopa – vyskupijų ar vienuolių seminarijos, antra – nuo 1835 m. Varšuvos dvasinė akademija. Kaip tik nuo antrosios pakopos pirmiausiai ir pradėsime. 1867 m. panaikinama Varšuvos dvasinė akademija ir Varšuvos arkivyskupijos kunigai aukštąjį išsilavinimą galėjo gauti tik Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. Vadinasi, Lenkijos Karalystėje iki pat Pirmojo pasaulinio karo nebeliko institucijos, suteikiančios dvasininkams aukštąjį išsilavinimą. Čia pirmiausiai lėmė politiniai motyvai, nes, pasak T. Butkevičiaus, „32 metus Rusijos vyriausybė kovojo su jos [akademi-

⁹ А.Н.Кострыкин, *min. str.*, p. 60.

¹⁰ Lenkijos Karalystės Katalikų Bažnyčia į kolegijos jurisdikciją oficialiai pervesta pagal 1867 m. gegužės 10 d. caro patvirtintus nuostatus, kuriuos pateikė Lenkijos Karalystės reikalų komitetas. Žr. ПСЗ, Спб., т. 42: отд. первое, p. 467–468.

¹¹ Plg. A. Petrańi, *Kolegium duchowne w Petersburgu*, Lublin, 1950, p. 97–100.

¹² Caro įsakas dėl Romos katalikų pasaulietinių kunigų buities sutvarkymo. 1864 10 27/11 08, *Dziennik praw*, Warszawa, 1865, t. 63, p. 368–397. Šio įsako 36 ir 37 punktuose kalbama apie kunigų seminarijų tvarkymą Lenkijos Karalystėje.

jos] žalinga politinė kryptimi, bet nieko negalėjo padaryti“¹³. Kitas motyvas – imperijos sostinėje sutelkti katalikų kunigų elito ugdymą, kad būtų galima lengviau prižiūrėti. Trečia aplinkybė ta, kad akademijos uždarymas sumažina Varšuvos reikšmę¹⁴.

Toliau nesigilinsime į kunigų aukštąsias studijas, tik pateiksime porą pastebėjimų. Sutelkus aukštąsias kunigų studijas Sankt Peterburge ir nustatčius griežtą studijuojančių asmenų limitą buvo labai apribotos galimybės kunigams įgyti aukštąjį išsilavinimą savame krašte. Tačiau ribotos galimybės vertė kunigus ieškoti kitokių būdų siekti aukštojo išsilavinimo. Pirmiausia Varšuvos arkivyskupijos kunigai nukreipė žvilgsnį į užsienį. Seinų (Augustavo) vyskupijos kunigai irgi ėmė gana intensyviai slapta studijuoti užsienyje. Akademija Sankt Peterburge taip pat nepašalino lenkų įtakos problemos. XX a. pradžioje valdžios atstovai konstatavo, kad akademijoje vyrauja lenkų kunigų įtaka. Imta svarstyti galimybę lietuviams ir baltarusiams kunigus siųsti studijuoti į Romą, kad jie būtų apsaugoti nuo lenkų įtakos Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje.

Aukštosios studijos buvo tik viena kunigų ugdymo dalis, – mažesnioji. Pagrindinė kunigų rengimo sistemos dalis – tai vyskupijų kunigų seminarijos. Iki 1863 m. sukilimo Lenkijos Karalystėje valdžios institucijos per daug nesikišo į kunigų seminarijų vidaus gyvenimą, be to, nebuvo tokios institucijos kaip kolegija. Seminarijų darbo organizavimas priklausė vyskupijos hierarchų kompetencijai. Palyginti su Mogiliovo arkivyskupija ir Vilniaus bei Žemaičių vyskupijomis, – Varšuvos arkivyskupijoje, taip pat ir Seinų (Augustavo) vyskupijoje seminarijų veikla nebuvo reguliuojama pagal 1843 m. seminarijų įstatus. Varšuvos arkivyskupijos seminarijų veikla be didesnių pažeidimų atitiko Tridento Susirinkimo nutarimus. Po sukilimo pakito valdžios taktika – ieškoti būdų, kaip sustiprinti valstybės įtaką kunigų ugdymui. Varšuvos senųjų aktų archyve pavyko aptikti prelado Bonaventūros Butkevičiaus parengtą vyskupijų seminarijų įstatų projektą¹⁵ ir šio projekto paaiškinimus. Prelatas B. Butkevičius seminarijų reikalus išmanė gerai, nes buvo ilgai profesoriavęs Varšuvos dvasinėje akademijoje, buvo jos rektoriumi, be to, trejetą metų buvo Seinų (Augustavo) vyskupijos administratoriumi¹⁶. Įstatų projektą (170 punktų) sudarė paprašytas kunigaikščio V. A. Čerkaskio. Savo projekto 4 straipsnyje B. Butkevičius siūlė taip suderinti vyskupo ir valstybės kompetenciją tvarkant seminariją: „Vyskupi-

¹³ Т.И.Буткевич, *Устройство и управление Римско-католической церкви вообще и России в частности*, Харьков, 1916, p. 113.

¹⁴ А.Н.Кострыкин, *min. str.*, p. 62.

¹⁵ Projekt do ustawy dla seminaryów dyecezalnych [1865], *VSAA, CWW*, b. 262, l. 202–256.

¹⁶ Plačiau žr.: Из записок польскаго епископа Буткевича, *Русский архив*, 1876, nr. 7, p. 321–353; nr. 8, p. 427–451.

jos seminarija pasilieka kontroliuojama ir globojama Karalystės valdžios ir valdoma bei vadovaujama vyskupo arba vyskupijos administratoriaus“¹⁷. Aštuntame straipsnyje aptariamas profesorių parinkimas, kur taip pat derinama valstybės ir vyskupijos hierarchų kompetencija¹⁸. Prelatas B. Butkevičius kalba ir apie tai, kad būtina įvesti į seminarijos mokymo programą bendrojo lavinimo dalykus, pirmiausiai lotynų, rusų, lenkų kalbą ir literatūrą, Rusijos imperijos ir Lenkijos Karalystės istoriją¹⁹. B. Butkevičius atkreipė dėmesį ir į pakitusias sąlygas, t. y. į valdžios norą, kad Lenkijos Karalystės seminarijose būtų ugdomi valstybei lojalūs kunigai. Savo paaiškinimuose prie įstatų projekto jis rašė: „Kadangi iki šiol mūsų seminarijose niekada nebuvo užsimenama nei apie imperatorių, nei apie jo įvestą valdžią, taip pat būtiną nuolankumą ir paklusnumą teisėtai valdžiai, nusprendžiau, kad reikia įtraukti į įstatus pareigą ugdyti jaunimo ištikimybės jausmą, nuoširdų dėkingumą valdovui imperatoriui, pagarbą įstatymams ir jo įvestai valdžiai, siekiant, kad viršininkai ir mokytojai šiuo atžvilgiu rodytų gerą pavyzdį“²⁰. Toliau B. Butkevičius samprotauja, kaip visa tai reiktų įvykdyti²¹.

Nepaisant visų šių samprotavimų, prelato B. Butkevičiaus pateiktas seminarijų įstatų projektas atitiko tą politinę situaciją, kada siekta, kad Lenkijos Karalystė gyvuotų nors ribotos autonomijos sąlygomis. Prelato B. Butkevičiaus samprotavimuose yra ir metodologinių patarimų, kaip vykdyti pertvarkymus: „Ne mano reikalas patarti, o tuo labiau nurodinėti, kas tokiu atveju lieka daryti vyriausybei. Aš tik tai manau, kad, nepažeidžiant minėto Susirinkimo [Tridento] nutarimų ir teisės, mūsų vyriausybė, remdamasi aukščiausios valdžios (*supremi dominii*) pagrindu, panašiai kaip ir kitų valstybių vyriausybės, kur gyvena katalikai, gali numatyti tokią savo įtakos kryptį ir aukščiausią dvasinių mokyklų priežiūrą“²².

¹⁷ Ten pat, l. 202.

¹⁸ Ten pat, l. 203. Prelato B. Butkevičiaus pateikto projekto aštuntame punkte rašoma: „Seminarijos vadovybė, profesoriai ir mokytojai parenkami pagal nuostatų nurodymus paties vyskupo arba vyskupijos administratoriaus, o tvirtinami Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos, išskyrus rusų kalbos ir literatūros profesorių, kurių paskiria pati komisija“.

¹⁹ B. Butkevičiaus raštas Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos pirmininkui apie seminarijos nuostatų projektą. 1866 01 19/31, ten pat, l. 194. Čia, be paminėtų dalykų, dar siūloma dėstyti: aritmetiką, geometriją, fiziką, gamtos istoriją, chemiją, populiariąją astronomiją, higieną, visų kryptių grynąją filosofiją, geografiją, visų amžių visuotinę ir bažnytinę istoriją.

²⁰ Ten pat, l. 190.

²¹ Ten pat, l. 191. Čia rašoma: „Mano nuomone, seminarijose reiktų dvasinį jaunimą mokyti ištikimybės ir atsidavimo imperatoriui ir įpareigoti jį, kad kasdien melstųsi Dievui už monarchą ir kilmingiausiąją jo šeimą“.

²² Ten pat, l. 181.

Konkretus kunigų ugdymo Lenkijos Karalystėje pertvarkymo procesas, kurio svarbiausias tikslas buvo padidinti valstybės įtaką kunigų seminarijose, tęsėsi ilgiau kaip dešimt metų. Čia būtina atsižvelgti į tai, kad 1866 m. lapkričio 22 d. buvo nutrauktas 1847 m. pasirašytas Rusijos ir Vatikano konkordatas²³. Tad Rusijos vyriausybė nuo 1866 m. iki 1882 m., kada vėl buvo atnaujinti santykiai su Vatikanu, turėjo daug laisvesnes rankas vykdyti savo politiką. Iš įvykdytų pakeitimų pirmiausiai galima pažymėti tai, kad 1864–1867 m. sumažintas kunigų seminarijų skaičius (Varšuvos arkivyskupijoje liko 7 kunigų seminarijos), taip pat, kad vadovavimas seminarijoms iš vienuolių misionierių perduotas dieceziniams kunigams²⁴.

Kiekybiniai ir kokybiniai (vienuolių pašalinimas) seminarijų pertvarkymai atlikti administraciniais metodais ir Bažnyčios vyresnybės priimti palyginti ramiai. Kitas Rusijos imperijos valdžios žingsnis buvo jau kišimasis į kunigų ugdymo vidaus reikalus, t. y. perimti dalį funkcijų iš vyskupijų hierarchų (apriboti vietos vyskupo įtaką seminarijoje). Šis dalykas visais atžvilgiais buvo sunkiau įvykdomas. Savo 1865 m. gegužės 4/16 ir 6/18 d. pranešimuose Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos vyriausiasis direktorius kunigaikštis V.A.Čerkaskis informavo Varšuvos arkivyskupijos valdytoją, kad pagal Steigiamojo komiteto nutarimą mokyklų direkcijų kompetencijai išplečiama teisė prižiūrėti Varšuvos dvasinę akademiją ir vyskupijų seminarijas²⁵. Formaliu pretekstu kištis į kunigų ugdymą buvo bandyta pasinaudoti 1864 m. rugpjūčio 30/rugsėjo 11 d. caro patvirtintais mokyklų direkcijų steigimo nuostatais arba tiksliau – šių nuostatų šeštuoju

²³ О том, чтобы дела Римского исповедания впред ведались установленными для того в Государстве властями и управлениями, на основании коренных законов Империи и Царства Польскаго. 1866 11 22. ПСЗ, Спб., 1868, т. 41: отд. второе, р. 265. Pa-teikiame viso šio caro įsako vertimą: „Dėl Romos rūmų veiksmų nutraukti jų santykiai su mūsų vyriausybe ir dėl to 1847 m. liepos 22/rugpjūčio 3 d. sutartys su šiais Rūmais [Romos kurija], sąlygos ir jų papildymuose esančios ypatingos sutartys dėl Romos [katalikų] tikėjimo reikalų tvarkymo Rusijos valstybės ribose neteko bet kokios įpareigojančios jėgos ir negali ilgiau būti pagrindas tvarkyti nurodytus reikalus; dėl to šie reikalai ateityje turi būti tvarkomi numatytų valstybės valdžios įstaigų ir valdybų pagal Imperijos ir Lenkijos Karalystės pagrindinius įstatymus.

Valdančiajam Senatui liepiame padaryti atitinkamus vykdomuosius nurodymus“.

²⁴ Vienuolių misionierių pašalinimas iš seminarijų numatytas 1864 m. lapkričio 8 d. caro įsake dėl vienuolynų Lenkijos Karalystėje. Žr.: *Dziennik praw*, 1864, t. 62, p. 412. Plg.: Kitatikų dvasinių reikalų vedėjo Muchanovo pranešimas Lenkijos Karalystės viršininkui, nr. 3364, 1869 06 26/07 08, RVIA, f. 821, ap. 2, b.82, l.7–25; A.Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin, 1961, p. 27–30.

²⁵ V.A.Čerkaskio raštas Varšuvos arkivyskupijos administratoriui vyskupui nominatui Ževuskiui, nr. 21280/5442, 1865 06 17/29, *Lomžos vyskupijos archyvas* (toliau – Ar. Łm.), sign. II 106, l. 15.

punktu²⁶. Seinų kunigų seminarija turėjo pakliūti įsteigtai Suvalkų mokyklų direkcijos kontrolei²⁷. Tačiau abstrakti šio punkto formuluotė ribojo valdžios institucijų galimybę efektyviai kištis į dvasinių mokymo įstaigų darbą ir tam pasipriešino Varšuvos arkivyskupijos administratorius vyskupas nominatas Pavelas Ževuskis (Rzewuski)²⁸. 1865 m. rudenį jis buvo nušalintas nuo Varšuvos arkivyskupijos valdymo ir išstremtas į Astrachanę²⁹. Neigiamai į tai reagavo ir kiti Lenkijos Karalystės hierarchai, tarp jų ir Seinų (Augustavo) vyskupijos ordinaras K.I.Lubenskis³⁰. Svarbiausias Bažnyčios hierarchų argumentas, – kad tokie veikimo būdai neatitinka kanonų teisės reikalavimų ir Rusijos bei Vatikano pasirašyto konkordato. Ir vėliau, anot V.Žaltauskaitės, minėtas nurodymas iš esmės nebuvo vykdomas, bet nebuvo ir atšauktas³¹, arba, kaip patys valdininkai sakė, pasiliko „negyva raide“³². Tiesa, 1892 m. Liaudies švietimo ministerija praktiškai pabandė įgyvendinti 1864 m. nurodymą³³. To jiems iš esmės nepavyko padaryti, nes Varšuvos švietimo apygardos atstovai buvo įsileisti tik į Seinų ir Liublino kunigų seminarias³⁴. Žinoma, tokiems bandymams pirmiausiai pasipriešino Varšuvos arkivyskupijos hierarchai: pasirinkta forma civiliniams pareigūnams lankyti kunigų seminarias buvo netikusi. Tačiau vėliau, po ilgų svarstymų ir susirašinėjimo, į seminarias vis dėlto buvo įsileisti civilinės valdžios atstovai, kad galėtų kontroliuoti neteologinių disciplinų egzami-

²⁶ *Dziennik praw*, Warszawa, 1864, t. 62, p. 392–393. Šeštasis punktą taip skamba: „Tos mokymo įstaigos, kurios pagal veikiančius įstatymus nepavaldžios bendram švietimo valdymui Karalystėje, o priklauso nuo kitų žinybų, pasilieka toliau šių žinybų kompetencijoje. Tačiau mokyklų [direkcijų] direktoriai įpareigoti lankyti visas tokias mokymo įstaigas ir per savo vyresnybę pateikti pastabas žinybų, valdančių nurodytas mokyklas, nuožiūrai“.

²⁷ Caro įsakas dėl dešimties mokyklų direkcijų įsteigimo Lenkijos Karalystėje, 1864 10 10/22. *Dziennik praw*, Warszawa, 1864, t. 62, p. 450–453.

²⁸ Varšuvos arkivyskupijos generalinio vikaro P.Ževuskio raštas Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos direktoriui kunigaikščiui V.A.Čerkaskiui, nr. 1851. 1865 05 15/27. *Ar. Łm.*, sign. II 106, l. 12. Kitas raštas rašytas 1865 m. rugpjūčio 17 d.

²⁹ B.Kumor, „Rzewuski Paweł“, *Polski słownik biograficzny*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1992, t. 34, zeszyt 140, p.138; plg. S.Wiech, „Rola i udział żandarmerii w walce z Kościołem Rzymskokatolickim w Królestwie Polskim w latach 1864–1905“, *Kwartalnik historyczny*, 2000, nr.1, p.31.

³⁰ Seinų vyskupo rašto juodraštis Vidaus ir dvasinių reikalų vyriausybės komisijos direktoriui, 1865 m. birželis, *Ar. Łm.*, sign. II 106, l. 9, 26.

³¹ Plg. V.Žaltauskaitė, Lietuvos krikščioniškosios demokratijos genėzė XIX a. pab.–XX a. pr. Sociologinis aspektas (Daktaro dis.), *Lietuvos istorijos instituto rankraštynas*, f. 6–74, l.50.

³² Pažyma apie Varšuvos generalgubernatoriaus iškeltą klausimą dėl katalikų dvasinių seminarijų [1897], *RVIA*, f. 821, ap. 2, b.101, l.48.

³³ Liaudies švietimo ministerijos raštas Vidaus reikalų ministerijai, nr. 16699, 1892 09 29, *RVIA*, f.821, ap. 2, b.97, l.23–25.

³⁴ Išrašas iš Varšuvos švietimo apygardos globėjo pranešimo Varšuvos generalgubernatoriui, ten pat, l. 64.

nus*. Be to, dar reikia priminti, kad pagal 1882 m. Rusijos imperijos ir Vatikano susitarimą vyskupijų seminarijos paliktos tiesiogiai valdyti vyskupsams, išsaugant vyriausybei teisę vykdyti valstybinę seminarijų priežiūrą³⁵.

Toliau (vietininką Fiodorą Bergą 1874 m. pakeitus tiesiog Varšuvos generalgubernatoriumi) vyko pertvarkymai, sulyginę Lenkijos Karalystės dvasinių seminarijų veikimo sąlygas su visų Rusijos imperijos tokio pobūdžio institucijų veikimo sąlygomis. Iš šių priemonių ryškiausia – seminarijų kontingentą reguliuojančios priemonės. Pirmasis apie tai, kad reikia kontroliuoti stojančiuosius į seminarijas, prabilo Kitatikių dvasinių reikalų departamento valdytojas grafas Siversas. Jis pasiūlė įdiegti Šiaurės Vakarų krašte galiojančią tvarką³⁶. Vidaus reikalų ministras 1875 m. spalio 31 d. savo pranešime carui problemą išdėstė taip: „Į vakarinių gubernijų seminarijas pagal Aukščiausiąjį Jūsų Imperatoriškosios Didenybės 1864 m. gegužės 22 d. paliepimą auklėtinius priimti leidžiama ne kitaip, kaip tik sutinkant vyriausiajam krašto viršininkui. O į Lenkijos seminarijas auklėtiniai priimami be jokios civilinės valdžios žinios“³⁷. Labai įdomus motyvas, kodėl iškilo ši problema. Kitatikių dvasinių reikalų departamento valdytojas grafas Emanuelis Siversas, lankydamas kai kurias Lenkijos Karalystės kunigų seminarijas, Plocko seminarijoje rado 32 metų auklėtinį, į seminariją įstojusį iš Liuvono universiteto; su juo grafas Siversas galėjo susikalbėti tik prancūzų kalba³⁸. Dėl to vidaus reikalų ministras imperatorių prašė nustatyti, kad į Lenkijos Karalystės kunigų seminarijas auklėtiniai būtų priimami „tik gubernijos viršininkui iš anksto peržiūrėjus dokumentus ir vyskupijos vyresnybei gavus atitinkamo gubernatoriaus sutikimą“³⁹. Naujos tvarkos įvedimui pritarė Varšuvos generalgubernatorius ir 1875 m. lapkričio 8 d. ministro pranešimo originale imperatorius įrašė „Sutinku“⁴⁰. Tokios tvarkos naudingumą patvirtino grafas Siversas. Jis rašė: „Praktinė Imperijoje egzistuojančios tvarkos nauda ta, kad ji padeda kontroliuoti tiek asmenis, stojančius į seminariją, tiek sąlygas, pagal kurias leidžiama priimti auklėtinius“⁴¹. Vidaus reikalų ministras A.Timaševs lapkričio 19 d. raštu apie tai informavo Varšuvos generalgubernatorių P.Kocebu, o šis gruodžio 22 d. raštu pranešė visiems buv.

* Tai galėtų būti visai atskiro tyrimo tema.

³⁵ V.Žaltauskaitė, min. veik., l. 42–43.

³⁶ Kitatikių dvasinių reikalų departamento rašto juodraštis vidaus reikalų ministrui. 1875 10 30, RVIA, f. 821, ap. 2, b. 82, l. 84.

³⁷ Vidaus reikalų ministro nuolankiausias pranešimas. 1875 10 31, RVIA, f.821, ap. 2, b.82, l.85.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat, l. 84.

Lenkijos Karalystės gubernatoriams⁴². Ši nuostata buvo netrukus įdiegta ir gubernatoriai kasmet tvirtindavo naujai priimamų klierikų sąrašus. Išskildavo įvairių problemų, nes gubernatoriai gana skrupulingai vykdėdavo šią savo pareigą (pvz., griežtai žiūrėdavo, ar būsimas klierikas prieš tai nebuvo mokėsis užsienyje⁴³). Ši priemonė realiame gyvenime leido kištis į seminarijų vidaus gyvenimą ir riboti vyskupo kompetenciją. Tokia padėtis kėlė nerimą XX a. pr. Lenkijos visuomenės veikėjams (pvz., Zigmantui Vilepolskiui⁴⁴), tad 1915 m. net oficialiai buvo ketinama visai panaikinti 1875 m. įvestą tvarką⁴⁵. Dar minėtinas Varšuvos generalgubernatoriaus J.Gurko 1888 m. gruodžio 10 d. aplinkraštis Lenkijos Karalystės vyskupams, kur nurodama, kad vyskupas turi pranešti vietos gubernatoriui, jei kuris klierikas pašalinamas iš kunigų seminarijos⁴⁶.

Kitas dalykas – nustatytas kunigų seminarijų klierikų limitas. Prelatas B. Butkevičius, remdamasis tikinčiųjų skaičiumi vyskupijose, siūlė nustatyti, kad Lenkijos Karalystėje gali būti 398 klierikai; Seinų vyskupijoje turėjo mokytis 40 klierikų⁴⁷. Pagal Varšuvos generalgubernatoriaus metodiką į Seinų kunigų seminarijos pirmą kursą buvo galima priimti apie 13 asmenų⁴⁸. Iš tikrųjų Seinų kunigų seminarijoje XIX a. paskutiniais dešimtmečiais klierikų skaičius visuose kursuose įvairiais metais svyravo maždaug nuo 50 iki 70. Palyginimui galima nurodyti, kad septyniose Lenkijos Karalystės seminarijose 1913 m. visuose kursuose mokėsi 573 auklėtiniai⁴⁹.

⁴² Сборник циркуляров б.наместника Царства Польскаго и Варшавских генераль губернаторов по ведомству духовных делъ иностранных исповеданий, Варшава, 1899, p. 83.

⁴³ N.Medemo nurodymai gubernatoriams išsiaiškinti, ar stojantys kandidatai į seminarijas nėra mokęsi užsienyje, nr. 900, 964 ir 972. 1894 05 06, *ten pat*, p. 86–87.

⁴⁴ Записка члена Государственного Совета С.И.Велепольскаго о современномъ положении Римско Католической Церкви в губерниях Царства Польскаго. 1912 01 21, *RVIA*, f. 826, ap.3, b.127, l.211–224. Čia rašoma: „Vyriausybė sistemingai riboja į seminarijas priimamų asmenų skaičių. Vyskupai kiekvienais metais pristato gubernatoriams tvirtinti sąrašą kandidatų, norinčių stoti į jiems patikėtas seminarijas. Jie tai daro pagal Aukščiausiojo 1875 m. lapkričio 8 d. įsakymą <...> Akivaizdu, kad gubernatoriams šiuo atveju suteikta tik-tai teisė neleisti į seminarijas stoti asmenims, pavojingiems valstybinio požiūriu, tačiau var-gu ar jiems suteikta teisė neleisti ten stoti asmenims, lojaliems ir vertiems dvasininkų luomo“ (l. 213).

⁴⁵ Vidaus reikalų ministro nuolankiausias pranešimas dėl Aukščiausiojo 1875 m. lapkričio 8 d. įsakymo dėl auklėtinių priėmimo į Lenkijos Karalystės Romos katalikų dvasinų seminarijas atšaukimo. Projektas. 1915 m. rugpjūtis, *RVIA*, f. 821, ap.128, b.1480, l.13–15.

⁴⁶ Сборник циркуляров..., p.89.

⁴⁷ Plg. *VSAA*, *CWW*, b.262, l.329.

⁴⁸ Varšuvos generalgubernatoriaus G.Skalono aplinkraštis, skirtas Suvalkų gubernatoriui P.Stremouchovui, nr. 852, 1908 02 20. *RVIA*, f. 821, ap.128, b.1068, l.45.

⁴⁹ *VSAA*, Kancelaria general-gubernatora Warszawskiego (toliau – KGGW), b.9111, l.68.

Stojantiesiems į kunigų seminarias buvo taikomi mokslo cenzo reikalavimai. Svarbiausias iš jų, kad stojantysis į seminariją būtų baigęs keturias gimnazijos klases ar atitinkamo lygio kitas mokyklas. Lenkijos Karalystėje šis principas jau buvo įtvirtintas 1817 m. vasario 11 d. Administracinės tarybos patvirtintuose nuostatuose⁵⁰. Rusijos imperijos seminarijose keturių gimnazijos klasių cenzo reikalavimas įtvirtintas 1843 m. seminarijų įstatuose⁵¹. Asmenims, neturintiems reikalaujamo gimnazijos mokslo cenzo, buvo suteikta galimybė stoti į kunigų seminariją eksternu išlaikius gimnazijos keturių klasių kurso egzaminus. Tokių egzaminų tvarką 1871 ir 1878 m. vidaus reikalų ir liaudies švietimo ministrų nurodymu nustatė Varšuvos generalgubernatorius ir išsiuntinėjo atitinkamus raštus gubernatoriams⁵². Tiesa, ši tvarka vienu metu trumpai buvo pristabdyta⁵³. 1898 m. Varšuvos generalgubernatorius pateikė nurodymus dėl mokytojų seminarijų auklėtinių galimybių stoti į kunigų seminarias⁵⁴. Be to, atsirado tokių stojančiųjų, kurių išsilavinimą patvirtindavo vaistininko mokinio pažymėjimas⁵⁵. Į Seinų kunigų seminariją klierikų, turinčių vaistininko mokinio pažymėjimus, buvo priimta nedaug, palyginti su Vilniaus ir Kauno kunigų seminarijomis. 1904–1908 m. į Vilniaus kunigų seminariją su vaistininko mokinio pažymėjimu įstojo 174 klierikai (su brandos atestatais – 30)⁵⁶, į Kauno kunigų seminariją – 130 (su brandos atestatais – 4)⁵⁷. Per tą patį laikotarpį į Seinų kunigų seminariją stojo 12 kandidatų, turinčių vaistininko mokinio pažymėjimą

⁵⁰ Nuostatų pirmame straipsnyje rašoma: „Į jokią katalikų abejų apeigų pasauliečių dvasininkų seminariją niekas negali būti priimtas, jei nėra baigęs bent apygardų mokyklų lygio mokslo“. Žr.: *Ar.Łm.*, sign. II 91, l. 4. Plg. *RVIA*, f. 821, ap.138. b. 6, l.1; *W.Jemielity, Seminarium duchowne w Sejnach 1826–1915, Acta Baltico-Slavica*, Białystok, 1988, t. 18, p.195.

⁵¹ Plg. [А.Белецкий], *Неудавшаяся попытка дать латинскому духовенству Западной России воспитание в русском духе*, Вильна, 1897, p.7.

⁵² Dėl priėmimo į Romos katalikų seminarias tikrai tokių kandidatų, kurie yra baigę ne mažiau kaip keturių klasių gimnazijos kursą, nr.1796. 1877 11 15/27, *Сборник циркуляров...*, p.84–85; Dėl egzaminų terminų gimnazijose asmenims, norintiems stoti į seminarias, nr. 399. 1878 03 28/04 09, ten pat, p. 85–86. Be to, 1895 m. patvirtintas nuostatas, kad stojantysis į seminariją, kuris neturi brandos atestato, jei po pasitraukimo iš gimnazijos praėję daugiau nei pusė metų, privalo pateikti pažymėjimą, jog kurioje nors gimnazijoje yra išlaikęs rusų kalbos, šalies istorijos ir geografijos egzaminą iš gimnazijos 4 klasių kurso. Žr. ten pat, p.102.

⁵³ Varšuvos, Suvalkų, Kielcų, Plocko, Radomo ir Liublino gubernatoriams dėl kandidatų, stojančių į Romos katalikų seminarias, išsilavinimo cenzo, nr. 971–976.1898 05 13, ten pat, p. 87.

⁵⁴ Varšuvos, Suvalkų, Kielcų, Plocko, Radomo ir Liublino gubernatoriams dėl leidimo stoti į kunigų seminarias sąlygų kandidatams, kurie yra mokėsi mokytojų seminarijose, nr.1403–1408. 1898 06 21, ten pat, p. 87–88.

⁵⁵ Varšuvos, Suvalkų, Kielcų, Plocko, Radomo ir Liublino gubernatoriams dėl išskirtinių atvejų, kada gali būti leista stoti į seminariją kandidatams, turintiems vaistininko mokinio pažymėjimus, nr.1742–1747. 1898 07 13, ten pat, p.88.

⁵⁶ *RVIA*, f.821, ap.125, b.437, l.30.

⁵⁷ Ten pat, l.40.

(ne visi priimti), bet nebuvo nė vieno turinčio brandos atestatą. Be to, iškilo problema dėl asmenų, baigusių privačias lenkiškas mokyklas. Šiuo klausimu 1908 m. Varšuvos generalgubernatorius G.Skalonas išsiuntinėjo aplinkkraštį gubernatoriams. Čia nurodoma, kad tokių mokyklų auklėtiniai į kunigų seminarijas gali būti priimami tik išlaikę rusų kalbos, literatūros ir istorijos patikrinimo egzaminą pagal valstybinių gimnazijų keturių klasių programą. Ir tik tuo atveju, jeigu trūktų stojančiųjų kandidatų iš valstybinių mokymo institucijų⁵⁸.

Minėjome, kad Rusijos valdžios institucijos siekė išugdyti politinei sistemai lojalius kunigus. Todėl buvo svarbūs tokie dalykai, kaip pilietinio, kultūrinio požiūrio ugdymas ir apskritai būsimo kunigo mentaliteto formavimas. Kunigų ugdymo srityje valdžios iniciatyva stiprinami kai kurie bendrojo lavinimo arba gimnazijų kurse dėstomi dalykai, kitaip tariant, neteologinės disciplinos. Valdžia savo interesus turinio atžvilgiu kunigų ugdymo institucijose tikėjosi įgyvendinti per rusų kalbos ir literatūros, Rusijos istorijos ir geografijos pamokas. Rusų kalbos ir literatūros, Rusijos istorijos dėstymas kunigų seminarijose įvestas pagal 1843 m. įstatus⁵⁹. Po 1863 m. sukilimo ir Lenkijos Karalystės kunigų seminarijų mokymo programose atsiranda valdžios proteguojamų dalykų. Lenkijos Karalystės kitatikių dvasinių reikalų valdytojas Muchanovas 1869 m. pabrėžė, jog būtina stiprinti rusų kalbos ir literatūros, Rusijos istorijos dėstymą seminarijose; dėstyti šiuos dalykus turi ne katalikai dėstytojai, o tik stačiatikių tikėjimo asmenys⁶⁰. Beje, tuo metu mokėti rusų kalbą kunigams tapo praktiškai svarbu, nes rusų kalba buvo įvesta į Katalikų Bažnyčios vidaus gyvenimą⁶¹. Rusų kalbos ir literatūros, Rusijos istorijos dėstymas Lenkijos Karalystės kunigų seminarijose buvo įvedamas laipsniškai, pritarus imperatoriui⁶². Pagaliau Lenkijos Karalystės reikalų komiteto kovo 4 d. rašte vidaus reikalų ministrui konstatuojama, kad Lenkijos Karalystės šešiose iš septynių kunigų seminarijose nuo

⁵⁸ Varšuvos generalgubernatoriaus G.Skalono aplinkkraštis, skirtas Suvalkų gubernatoriui P.Stremouchovui, nr. 852, 1908 02 20, *RVIA*, ap.128, b.1068, l.45.

⁵⁹ Plg. [А.Белецкий], *Неудавшаяся попытка...*, p. 8; V.Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, p. 257–268.

⁶⁰ *RVIA*, f.821, ap.2, b.82, l.15.

⁶¹ Plačiau žr.: W.Jemielity, „Język rosyjski w instytucjach kościelnych po powstaniu styczniowym“, *Pravo kanoniczne*, 1999, nr. 1–2, p. 209–224. Rusų kalbos įvedimui oficialiojoje raštvedyboje bandė pasipriešinti Lenkijos Karalystės vyskupai, tarp jų vyskupas K.I.Lubenski, bet turėjo nusileisti. Plačiau žr.: *VSAA*, *CWW*, b.148.

⁶² 1875 m. spalio 30 d. pasirodė imperatoriaus nurodymas dėl priėmimo į seminarijas tvarkos ir dėstymo jose rusų kalbos ir šalies istorijos, nurodant jų priežiūrą pavesti švietimo žinybai, žr.: Lenkijos Karalystės reikalų komiteto raštas E.Siversui, nr. 56. 1876 03 26, *RVIA*, f. 821, ap. 2, b. 82, l. 95. Dar 1876 m. balandžio 23 d. imperatorius patvirtino Lenkijos Karalystės komiteto nuostatus dėl seminarijų sutvarkymo, žr.: Lenkijos Karalystės reikalų komiteto raštas vidaus reikalų ministrui, nr.45. 1877 03 04, ten pat, l.176.

1877/1878 m.m. jau galutinai įvestas rusų kalbos ir šalies istorijos dėstymas⁶³. Vis dėlto tuo metu problemos, susijusios su vadinamųjų neteologinių disciplinų dėstymu, egzaminų tvarka ir priežiūra, dar nebuvo išspręstos. Tai padaryta tik 1895–1899 m., kai šie dalykai pavesti vietos gubernatorių ir Varšuvos švietimo apygardos kuratoriaus žiniai⁶⁴, nors šis problemą galutinai išsprendė tik 1907 m.⁶⁵

Apskritai neteologinių disciplinų dėstymo kunigų seminarijose problema yra labai plati ir paini. Tuo labiau kad tam nepritarė Vatikanas – Rusijos imperijos vyriausybei nuolat teko dėl to derėtis su Šventuoju Sostu ir įrodinėti savo teisybę. Nepatenkinti buvo ir Lenkijos Karalystės vyskupai. Dėl to čia apie tai plačiau nekalbėsime. Tai būtų atskiro tyrimo objektas. Tik reiktų pateikti vieną citatą, kuri, atrodo, labai tiksliai reziumuoja Rusijos valdžios penkiasdešimties metų pastangų rezultatus. Citata pateikiama iš Varšuvos švietimo apygardos kuratoriaus 1913 m. ataskaitos apie tų neteologinių disciplinų egzaminų rezultatus Lenkijos Karalystės visose kunigų seminarijose. Kuratorius rašo: „Dėl auklėtinių atsakymų iš rusų kalbos kokybės, tai beveik visi atstovai pažymi, kad jie tik patenkinamai moka tai, kas yra vadovėlyje. Su rusų literatūros kūriniiais jie susipažinę tik paviršutiniškai ir formaliai, dėl to negali atlikti auklėjamojo vaidmens. Be to, didelę reikšmę turi tai, kad jaunesnių kursų auklėtiniai, ypač pirmojo, šnekamąją kalbą moka paprastai geriau, kaip vyresnių kursų auklėtiniai. Matyt, kad ilgiau išbuvę seminarijoje auklėtiniai atpranta nuo rusų šnekamosios kalbos, praranda tuos įgūdžius, kuriuos turėjo iki įstojimo į seminariją“⁶⁶.

Rusijos politinės valdžios norą kunigų seminarijas kaip mokymo institucijas pajungti savo tikslams akivaizdžiai rodo Varšuvos generalgubernatoriaus Aleksandro Imeretinskio siūlymai, pateikti prie jo 1898 sausio 12 d. ataskaitos imperatoriui⁶⁷. Šis siūlymas įsteigti Lenkijos Karalystės kunigų

⁶³ RVIA, f. 821, ap. 2, b. 82, l. 176–177. Čia rašoma: „Komitetas nustatė, kad iš septynių Karalystės gubernijose esančių katalikų seminarijų šešios šiuo metu iš esmės jau yra Kitatikių dvasinių reikalų valdytojo nuožiūroje, todėl šiose mokymo įstaigose rusų kalbos ir šalies istorijos dėstymas nuo 1877/1878 mokslo metų pavedamas gimnazijų mokytojams, būtinai atsižvelgiant tiek į Romos katalikų vyskupijų vyresnybę, tiek į švietimo žinybas. Detalus planai dėl nurodytų dalykų dėstymo įvedimo galutinai suderinus vidaus reikalų ir liaudies švietimo ministrams bus pristatyti Aukščiausiajai Jo Didenybei patvirtinti“.

⁶⁴ Plačiau žr. *Сборник циркуляров...*, p.102–108.

⁶⁵ 1907 m. liepos 9 d. pasirašyta sutartis tarp Apaštalų Sosto ir Rusijos vyriausybės dėl rusų kalbos ir literatūros bei Rusijos istorijos dėstymo ir egzaminų Lenkijos Karalystės katalikų kunigų seminarijose. Žr. *Собрание узаконений и распоряжений правительства. Отд. первый*, 1907, nr.133, p.1839–1840. Plg. A.Petrani, *Наука права каноничне...*, p.123.

⁶⁶ Varšuvos švietimo apygardos kuratoriaus ataskaita apie egzaminus iš rusiškų disciplinų Romos katalikų seminarijose Varšuvos švietimo apygardoje 1913 metais, VSAA, KGGW, b. 9111, l.71.

⁶⁷ RVIA, f. 821, ap. 2, b.102, l. 35–36.

seminarijų inspekciją buvo svarstomas Ministrų komitete, bet diegti jis ne- pradėtas. Vidaus reikalų ministro pranešime nurodoma, kad nors tokios priemonės ir būtų naudingos, bet per ankstyvos, nes grėstų „pavojus su- trikyti vietos Katalikų Bažnyčios organizaciją ir susiaurinti didelės dalies Rusijos piliečių religinių poreikių tenkinimą“⁶⁸. Numatyta šiuo klausimu vesti derybas su Vatikanu.

Vietoj išvadų pabandysime atsakyti į klausimą – ar kunigų ugdymo pertvarkymai davė tokius rezultatus, kokių tikėjosi Rusijos valdžia? Forma- liai lyg ir buvo atlikta viskas pagal valdžios nustatytą tvarką: apribotos vys- kupų teisės, suteikta plačios teisės valdžios institucijoms ir ypač gubernato- riams, seminarijose dėstomos rusiškos disciplinos. Tačiau turinio požiūriu kunigų seminarijos netapo vieta, kuri būtų rengusi politinei sistemai pati- kimus kunigus. Lenkijos Karalystės kunigų seminarijose iš esmės buvo ug- domi Katalikų Bažnyčiai ištikimi ir politine, arba tiksliau – pilietine prasme visai kita kryptimi orientuoti kunigai, negu tikėjosi Rusijos valdžia.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.

THE REORGANIZATION OF PRIEST TRAINING (EDUCATION) IN THE KINGDOM OF POLAND AFTER THE UPRISING OF 1863

Summary

The situation of the Catholic Church in the Kingdom of Poland, which arose af- ter the Congress of Vienna (1815) and to which the Seinai (Augustow) diocese be- longed, was much better than in the Vilnius and Žemaičiai dioceses. This situation began to change in essence after the unsuccessful uprising of 1863, when any excep- tional status of the Kingdom of Poland as part of the Russian empire was abolished. All these reorganizations also affected the educational system of priests, i.e. theo- logical seminaries and higher studies by priests.

The reorganization of the system of new priest training was important to the secular authorities of the Russian empire because the authorities, pursuing set aims in respect to the Catholic Church, could not achieve them by administrative and re- pressive means. It was very important to have a tool inside the Church to pursue the aim, i.e. to prepare priests who would be faithful or at least loyal to the political sys- tem. Thus, the arrangement of priest training in the Kingdom of Poland in the direc- tion favorable to Russia became one of the most important tasks of church policy.

The reorganization began first with the higher education of priest: in 1867 the Warsaw theological academy was abolished and priests could obtain higher educa- tion only at the theological seminary in Saint Petersburg. With respect to the theo-

⁶⁸ Ten pat, l.76.

logical seminaries, the most important goal was to increase state influence in the seminaries and to decrease the direct power of the diocesan hierarchy in them. Initially, the number of seminaries was reduced (7 seminaries were left), and the missionary monks were expelled from the seminaries. Among the formal measures, which were taken in respect to the theological seminaries, the following can be specified: they tried to allow the representatives of school boards to visit the theological seminaries without any restrictions, according to a decision of 1875 the governors controlled the admission of seminarians; a limit of admission and educational qualification were applied; the influence of lay teachers for the management of seminaries was increased. In addition to the mentioned formal measures, they tried to meddle in the content of the studies. This was done through the intensification of the teaching and control of the so-called non-theological subjects (Russian language and literature and history of Russia).

From the formal point of view, almost everything seemed to have been done as the authorities ordered: the rights of the bishops were restricted, broad powers were granted to state institutions, especially the governors, Russian subjects were taught in the seminaries. However, from the point of view of contents, the seminaries did not become a place, where priests devoted to the political system were prepared. In the seminaries of the Kingdom of Poland the priests were in essence educated to be loyal to the Catholic Church and their political, or more exactly – civil orientation was in a different direction to the one the authorities of Russia desired.

PRIEDAS*

V. Очеркъ мѣропріятій Русскаго Правительства относительно римско-католическихъ семинарій съ начала текущаго столѣтія.

Ко времени изданія указа въ 1864—5 гг. въ Царствѣ Польскомъ состояло 2 рода семинарій:

1) въ завѣдываніи Ордена Миссіонеровъ (въ Варшавѣ – при монастырѣ Св. Креста и въ Влодавскѣ),

2) въ завѣдываніи блага духовенства (въ Варшавѣ, Сандомирѣ, Кѣльцахъ, Яновѣ, Сейнахъ и Пултускѣ).

Миссіонерскія семинаріи раздѣлялись на 2 отдѣла: въ одномъ (2-голичный курсъ) подготавливались лица для пополненія состава конгрегации, въ другомъ получали образованіе лица, предназначеныя къ занятію свѣтскихъ духовныхъ должностей.

Первый отдѣлъ подчинялся исключительно конгрегации, второй – епархіяльному начальству, но подъ условіемъ назначенія профессоромъ изъ членовъ ордена.

Семинаріи Царства Польскаго находились въ полномъ завѣдываніи римско-католическаго духовнаго начальства, и только, на основаніи постановленія Совѣта Управленія Царства 11 Февраля 1817 года, требовалось окончаніе поступающими въ семинаріи курса 4-хъ классовъ школъ и представленіе ими свидѣтельствъ отъ воеводскихъ комиссій о томъ, что вступленіе въ духовное званіе основано на собственномъ желаніи.

* Kaip pranešimo priedas spausdinama ištrauka iš dokumento, kurio pavadinimas rusų kalba yra „Справка по возбужденному Варшавским генерал-губернатором вопросу о римско-католических духовных семинариях“ (Pažyma apie Varšuvos generalgubernatoriaus iškeltą klausimą dėl Romos katalikų dvasinių seminarijų). Dokumentas yra saugomas Rusijos valstybiniame istorijos archyve Sankt Peterburge (f. 821, ap. 2, b.101, l.40–55). Be publikuojamos ištraukos, dokumente yra tokios dalys: „Galiojantys įstatymai apie Romos katalikų dvasines seminarias“, „Romos Katalikų Bažnyčios mokymas apie seminarias“, „Dabartinio popiežiaus Leono XIII požiūris į seminarijų padėtį“, „Apie pasaulietinės valdžios požiūrį į Romos katalikų seminarias: Austrijoje, Prancūzijoje, Prūsijoje, Italijoje“, „Statistiniai duomenys“.

Aptariamas dokumentas yra išspausdintas spaustuvėje, bet nėra nurodyta, kas parengė dokumentą, nenurodyta data. Tačiau iš dokumento antraštės galima nesunkiai suvokti dokumento atsiradimo aplinkybes ir laiką. Turima galvoje 1898 m. sausio 12 d. Varšuvos generalgubernatoriaus generolo adjutanto kunigaikščio Aleksandro Imeretinskio bendroji ataskaita apie padėtį Varšuvos generalgubernatorijoje 1897 metais. Šioje savo ataskaitoje generalgubernatorius, be kitų klausimų, aptarė situaciją, susidariusią Lenkijos Karalystės kunigų seminarijose. Kaip žinome, tuo metu visu aštrumu buvo iškilusi problema dėl neteologinių disciplinų dėstymo kunigų seminarijose ir valdžios atstovų lankymosi seminarijose. Dėl to šie klausimai svarstyti aukščiausiose Rusijos valdžios institucijose.

Publikuojama ištrauka svarbi dviem aspektais. Pirma, kad parodo valdžios institucijų kišimosi į Lenkijos Karalystės kunigų seminarias panoraminį vaizdą per visą XIX amžių. Antra, kad pažyma parengta lyginamuoju metodu ir tai leidžia seminarijų padėties atžvilgiu lyginti situaciją abiejose arkivyskupijose, t.y. Varšuvos ir Mogiliavo.

Skelbiama dokumento kopija iš mikrofilmo ir vertimas į lietuvių kalbą. Vertime laužtinuose skliaustuose pažymėti dokumento originalo puslapiai (archyvinės bylos lapų numeracija kita). Vertė Irena Katilienė.

Ограничительный характер имѣли: 1) послѣдовавшее въ 1842 году распоряженіе Комисіи Внутреннихъ и Духовныхъ Дѣлъ, коимъ запрещено было принимать въ семинаріи, безъ особаго дозволенія Комисіи, молодыхъ людей, родившихся или воспитывавшихся за границею, или же пребывающихъ въ Царствѣ по временнымъ паспортамъ, и 2) постановленіе Императора 15/27 Мая 1848 г., коимъ определено, что въ 8 епархіальныхъ семинаріяхъ Царства Польскаго должно быть не болѣе 396 человекъ, а ежегодный пріемъ не долженъ превышать 60 человекъ.

Римско-католическіе Епископы въ 1861 г. представили возраженія на эту послѣднюю мѣру, но Высочайше утвержденный Комитетъ для разсмотрѣнія жалобъ Епископовъ въ 1862 г. отклонилъ помянутое возраженіе, объяснивъ, что Правительство не хотѣло ограничивать число воспитанниковъ, но опредѣляло только извѣстную норму, сообразно съ матеріальными средствами семинарій.

Только послѣ польскаго мятежа сдѣлана была попытка къ установленію надзора свѣтской власти за семинаріями на почвѣ Высочайшаго Указа 1864 года объ учрежденіи въ Царствѣ Польскомъ учебныхъ дирекцій. По силѣ ст. 6 сего Указа, Директоры училищъ обязаны были, по принадлежности, посѣщать всѣ учебныя заведенія, не подчиненныя общему учебному управленію въ Царствѣ, а оставленныя въ другихъ вѣдомствахъ, и представлять свои заключенія черезъ свое начальство на усмотрѣніе сихъ вѣдомствъ; но о примѣнности сего узаконенія къ учебнымъ заведеніямъ римско-католическаго духовнаго вѣдомства возникло сомнѣніе. Въдѣлствіе сего Учредительный Комитетъ, по представленію Главнаго Директора Комисіи Народнаго Просвѣщенія, 22 Февраля 1865 г., въ разъясненіе приведенной статьи Указа 1864 г. постановилъ: «На начальниковъ учебныхъ дирекцій возлагается обязанность посѣщать всѣ, безъ изыятія, учебныя заведенія духовнаго вѣдомства и, согласно ст. 6 Высочайшаго указа, представлять свои замѣчанія чрезъ свое начальство, на усмотрѣніе Главнаго Директора Правительственной Комисіи Внутреннихъ и Духовныхъ дѣлъ».

Въ дѣствительности, однако, мѣра эта, встрѣтивши рѣшительный отпоръ со стороны Епископовъ, осталась жертвою буквы.

Реформами 1864—65 годовъ миссіонерскія заведенія уничтожены, а воспитанники перенесены въ вѣдѣніе епархіальнаго начальства. Изъ остальныхъ семинарій Пултуская соединена съ Плоцкою, а Яновская закрыта, съ упраздненіемъ Подляской епархіи.

Въ Высочайше утвержденномъ 14го Декабря 1865 г. Указѣ объ устройствѣ свѣтскаго римско-католическаго духовенства въ Царствѣ Польскомъ между прочимъ, (ст. 36), постановлено: «Устройство и содержаніе римско-католическихъ

семинарий определены будут особыми правилами и штатами. Правительственная Комиссия Внутренних и Духовных Дѣлъ внесетъ оное, въ возможно скорѣйшее время въ Учредительный Комитетъ, для разсмотрѣнія и представленія на Наше утверждение».

Правила эти, однако, выработаны не были, какъ не былъ осуществленъ и проектъ общаго Устава римско-католическихъ семинарий Имперіи и Царства, изготовленіе коего было возложено 10 Мая 1867 г. Комитетомъ по дѣламъ Царства Польскаго на Министра Внутреннихъ Дѣлъ.

Означенный Комитетъ, признавая необходимымъ скорѣйшее объединеніе учреждений Царства Польскаго съ учрежденіями Имперіи, находилъ полезнымъ распространить на семинарии Царства дѣйствіе правилъ, какія будутъ постановлены для семинарий Имперіи. При этомъ Комитетъ, принявъ во вниманіе, что полновластіе Епископовъ надъ семинаріями было введено конкордатомъ 1847 г., въ то время уже уничтоженнымъ, полагалъ дѣлесообразнымъ ввести соответственныя постановленія съ цѣлью ограниченія власти Епископовъ надъ семинаріями и поставленія ихъ въ ближайшую зависимость отъ Коллегіи.

Предположеніе объ изданіи общаго устава для семинарий Имперіи и Царства Польскаго, на основаніи правилъ, дѣйствовавшихъ по сему предмету въ Имперіи, уже на первыхъ порахъ оказалось неосуществимымъ, такъ какъ и въ Имперіи не было определенныхъ и полныхъ правилъ, которыя могли бы послужить образцомъ въ этомъ дѣлѣ (кроме указанныхъ ниже).

Въ виду этого, по обзорѣнн въ 1875 г. Управляющимъ Департаментомъ Духовныхъ Дѣлъ Иностранныхъ Исповѣданій Графомъ Сиверсомъ семинарий Царства Польскаго, было признано соответственнымъ, не приступая къ общему одновременному преобразованію всѣхъ семинарий въ Царствѣ, вводить реформу постепенно, послѣдовательно разныхъ мѣръ, которыя, соответствуя предположенной цѣли, клонились бы къ полному дѣлесообразному преобразованію семинарий.

Результатомъ такого направленія въ семинарскомъ вопросѣ было принятіе, съ Высочайшаго соизволенія, послѣдовавшаго 8 Ноября 1875 года, по отдѣльнымъ всеподданнѣйшимъ докладамъ Министра Внутреннихъ Дѣлъ, двухъ мѣръ, уже дѣйствовавшихъ въ то время въ семинаріяхъ Имперіи: 1) приемъ воспитанниковъ поставленъ былъ въ зависимость отъ согласія Губернаторовъ и 2) въ курсъ семинарий Царства Польскаго введено преподаваніе русскаго языка и отечественной исторіи.

Однако мысль объ изданіи общаго устава для римско-католическихъ семинарий Имперіи и Царства Польскаго не была оставлена совершенно, и уже въ 1876 г. Комитетъ по дѣламъ Царства Польскаго, высказываясь о необходимости введенія въ семинарии Царства существо-

вавшихъ въ Имперіи правилъ относительно преподаванія небогословскихъ предметовъ свѣтскими учителями, съ включеніемъ сихъ послѣднихъ въ составъ Правленія семинарій, и относительно участія Директоровъ гимназій, или замѣняющихъ ихъ лицъ, на семинарскихъ экзаменахъ, въ то же время выразилъ, что обсужденіе истре къ улучшенію польскихъ семинарій имѣетъ конечною цѣлью изданіе общаго устава, согласно Высочайшему повелѣнію 10 Мая 1867 года.

Такимъ образомъ вопросъ о надзорѣ за семинаріями Царства Польскаго все время ставился въ связь съ разработкою устава и отдѣльными истрепріятіями касательно римско-католическихъ семинарій Имперіи.

Для сихъ послѣднихъ въ 1843 г. былъ начертанъ и Высочайше утвержденъ, безъ предварительныхъ однако сношеній съ Римомъ, особый уставъ.

Особенность этого устава заключалась въ томъ, что, на основаніи его положеній, власть Епископовъ надъ семинаріями была ограничена устройствомъ Правленія, въ которое входили: Ректоръ, Инспекторъ, два преподавателя и экономъ. Ректоръ, изъ духовныхъ профессоровъ, по силѣ этого устава, долженъ былъ назначаться и увольняться Коллегією, по предложенію Министра Внутреннихъ Дѣлъ; Инспекторъ, изъ духовныхъ же профессоровъ, по представленіямъ Коллегіи, утверждался Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ; экономъ, также изъ профессоровъ (духовныхъ, или свѣтскихъ—не указано), по представленію Академическаго Правленія, утверждался Коллегією и, наконецъ, прочіе два члена Правленія назначались Министромъ изъ свѣтскихъ преподавателей. Правленіе должно было наблюдать за исполненіемъ своихъ постановленій, по части учебной—черезъ Ректора, по части нравственной—черезъ Инспектора, а по хозяйственной—черезъ эконома.

Тѣмъ же уставомъ, однако, постановлено (§ 1—4), что каждая семинарія состоитъ подъ непосредственнымъ наблюденіемъ своего Епархіальнаго Начальника, который, при посѣщеніи семинарій, обращаетъ вниманіе на всѣ отрасли ея управленія какъ по учебной, такъ хозяйственной и, особенно, по нравственной части. Если бы Епископъ замѣтилъ какое либо упущеніе, то онъ немедленно долженъ былъ предложить семинарскому Правленію исправить упущеніе и доводить о томъ до свѣдѣнія Министра Внутреннихъ Дѣлъ.

Положенія Устава 1843 г., направленные къ умаленію епископской власти въ отношеніи семинарій, встрѣтили противодѣйствіе со стороны начальниковъ римско-католическихъ епархій, сославшихся на неканоничность сихъ постановленій, изданныхъ къ тому же безъ переговоровъ съ Курією.

Въ виду такого положенія дѣла, послѣ свиданія въ 1845 г. ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЯ I съ Папою Григоріемъ XVI, былъ подвергнутъ обсужденію и семинарскій вопросъ. Для переговоровъ съ Курією по этимъ предметамъ былъ отправленъ въ Римъ графъ Влудовъ, а въ 1847 г. состоялось и самое соглашеніе.

Хотя по заключеніи въ 1847 г. конкордата съ Римскимъ Дворомъ, уставъ 1843 г. и не былъ формально отиѣненъ, но, вслѣдствіе означеннаго договора, начала, на которыхъ онъ былъ начертанъ, существенно измѣнились въ томъ смыслѣ, что за римско-католическими Епископами, и прежде постоянно отстаивавшими свое полновластіе надъ семинаріями, таковое было признано официально.

Именно было установлено, что Епископу принадлежитъ высшее управленіе по предмету воспитанія, науки и внутренней дисциплины во всѣхъ семинаріяхъ его епархіи, на основаніи правилъ, установленныхъ Тридентинскимъ Соборомъ.

Далѣе выборъ Ректора, Инспектора и Профессоровъ, или учителей, епархіальныхъ семинарій предоставлялся Епископу. До назначенія ихъ однако онъ долженъ былъ удостовѣриться, что «въ отношеніи къ гражданскому поведенію сихъ лицъ, избраніе ихъ въ сіи должности будетъ одобрено Правительствомъ». Если бы Епископъ призналъ нужнымъ удалить Ректора, Инспектора или кого либо изъ Профессоровъ, или учителей, то немедленно и на вышеизложенномъ основаніи долженъ былъ назначить ему преемника. Ему предоставлялось прекращать на время преподаваніе одного или нѣсколькихъ курсовъ наукъ въ своей семинаріи, и даже закрывать всѣ курсы, но съ доведеніемъ о семъ безотлагательно до свѣдѣнія Правительства.

Наконецъ было установлено, что Архіепископъ Митрополитъ Могилевскій пользуется такою же полнотою власти въ отношеніи къ С.-Петербургской Духовной Академіи, какою пользуется каждый Епископъ въ отношеніи къ его епархіальной семинаріи.

Затѣмъ, хотя вслѣдствіе уничтоженія договора съ Ватиканомъ (въ 1866 г.) постановленія, основанныя на семъ договорѣ, утратили свою силу, однако перешившіяся съ 1843 г. обстоятельства не давали уже возможности къ восстановленію устава въ прежнемъ видѣ. Въ виду признанія Правительствомъ, по соглашенію съ Папою въ 1875 г., за Коллегію значенія органа лишь административно-хозяйственнаго, подчиненіе семинарій Коллегіи становилось уже невозможнымъ. Но при этомъ была принята въ соображеніе и другая цѣль, настоятельность которой выяснилась особенно со времени бывшихъ въ Западномъ краѣ безпорядковъ, именно—деполонизація семинарій, съ подчиненіемъ ихъ контролю гражданского начальства. Для до-

стиженія сей послѣдней цѣли Министерство признавало необходимымъ: 1) назначеніе благонадежныхъ начальниковъ и преподавателей семинарій, 2) усиленіе въ нихъ свѣтскаго элемента и 3) установленіе соответствующихъ правительственнымъ взглядамъ правилъ какъ относительно приѣма и выпуска воспитанниковъ, такъ и относительно переводныхъ испытаній.

Руководствуясь этими началами, Министерство, еще въ 1869 г. получивъ свѣдѣніе о томъ, что въ Луцко-Житомирской семинаріи не соблюдалось положеніе Устава 1843 г., въ силу коего въ составъ семинарскаго Правленія должны были входить и свѣтскіе преподаватели, предложило стоявшему во главѣ епархіи Епископу Боровскому озаботиться устройствомъ такого Правленія, какъ это было уже сдѣлано въ Виленской и Тельшевской семинаріяхъ.

Однако это требованіе Министерства встрѣтило рѣшительное противодѣйствіе какъ со стороны Епископа Боровскаго, такъ, послѣ его высылки, и замѣстителя его въ управленіи епархіею—Прелата Крушинскаго, вслѣдствіе чего и самая семинарія была временно закрыта.

Не останавливаясь въ стремленіи своемъ усилить значеніе свѣтскаго элемента въ семинаріяхъ, Министерство въ 1877 г. начертало проектъ новаго устава семинарій, основныя положенія котораго сводились къ слѣдующему:

1) Относительно Епископовъ.

Министерство нашло необходимымъ предоставить Епархіальному Начальнику участіе въ дѣлѣ назначенія должностныхъ лицъ семинаріи (представленіе кандидатовъ на должности Ректора, Инспектора, преподавателей и эконома на утвержденіе Министерства, по предварительномъ сношеніи съ мѣстнымъ начальствомъ).

Въ другихъ отношеніяхъ, однако, было признано нужнымъ сохранить за Епископомъ прежній, данный ему уставомъ 1843 г. характеръ наблюдателя за семинаріею, не предоставляя ему права непосредственнаго участія въ управленіи ею.

2) Относительно Правленія.

За Правленіемъ предположено сохранить прежній характеръ его—коллегіи, непосредственно завѣдующей всѣми отраслями семинарскаго управленія, при чемъ признано полезнымъ сохранить и прежній составъ его. Для усиленія же свѣтскаго элемента проектировано, что экономъ семинаріи, состоящій членомъ Правленія, избирается изъ свѣтскихъ лицъ.

3) За Ректоромъ сохранено значеніе начальника семинаріи, предсѣдателя Правленія и главнаго наблюдателя за ходомъ семинарскаго образованія, при чемъ измѣненъ опредѣленный въ Уставѣ 1843 г. порядокъ назначенія его къ должности и увольненія отъ оной, съ установленіемъ участія въ этомъ дѣлѣ,—въ видахъ контроля Правительства за семинаріями,—мѣстнаго гражданскаго Начальства и Министерства.

4) Разныя образцы и утвержденіе Инспектора, преподавателей и эконома предоставлено Министерству, по представлению Епископа.

5) При проектировании правил относительно приема, перевода изъ класса въ классъ и выпуска воспитанниковъ были приняты въ основаніе: 1) ВЫСОЧАЙШЕ утвержденное 22 Мая 1864 г. положеніе Западнаго Комитета, по коему приемъ учениковъ въ семинаріи не допускается безъ предварительнаго на то согласія Главнаго Начальника края и 2) ВЫСОЧАЙШЕ повелѣніе 21 Февраля 1869 г. объ участіи представителя учебнаго вѣдомства на экзаменахъ по русскому языку, отечественной исторіи и географіи (Неудовлетворительныя отбѣтки по этимъ предметамъ останавливали приемъ, переводъ и окончаніе курса).

Наконецъ, 6) въ число предметовъ преподаванія признано было нужнымъ включить каноническое право и сдѣлать обязательными упражненія воспитанниковъ въ русскомъ и другихъ не-славянскихъ языкахъ (жмудскомъ, литовскомъ, латышскомъ, нѣмецкомъ), на коихъ говорить населеніе въ ихъ епархіи.

Проектъ этотъ, подвергавшійся въ 1877 и 78 гг. обсужденію какъ представителей гражданской власти (Вилнскаго и Кіевскаго Генералъ-Губернаторовъ, Саратовскаго Губернатора и др.) такъ и римско-католическихъ епархіальныхъ начальниковъ, встрѣтилъ со стороны послѣднихъ рядъ настоятельныхъ возраженій противъ умаленія власти Епископовъ въ отношеніи семинарій и противъ усиленія роли семинарскихъ правленій.

Управлявшій Тельшевскою римс.-кат. епархіею Епископъ Бересневичъ¹⁾ указывалъ, что, по церковнымъ правиламъ, воспитаніе священниковъ принадлежитъ Епископу, вслѣдствіе чего устройство семинаріи и управленіе ею по всемъ отраслямъ составляетъ долгъ его и неотъемлемое право. Поэтому Епископъ Бересневичъ полагалъ, что семинарія должна состоять исключительно подъ властью Епископа и высшимъ управленіемъ его. По этимъ основаніямъ Бересневичъ возставалъ и противъ значенія, даннаго проектомъ Правленію, и особенно противъ вѣдѣтельности свѣтскихъ членовъ сего Правленія въ учебную и нравственную часть. По мнѣнію Епископа Бересневича, Правленіе должно было имѣть лишь совѣтательный голосъ, всецѣло зависѣть отъ Епископа и ему одному давать отчеты. Епископу же должно быть предоставлено утвержденіе программъ (кроме свѣтскихъ предметовъ). Свѣтскія лица должны входить въ составъ Правленія въ меньшинствѣ и имѣть участіе лишь въ обсужденіи дѣлъ хозяйственныхъ и въ опредѣленіи успѣховъ воспитанниковъ по свѣтскимъ предметамъ. Экономъ долженъ быть также изъ духовныхъ лицъ.

¹⁾ Нынѣ Епископъ Кузнецко-Калишскій.

Управлявшій Луцко-Житомирскою епархією ^{*)} Префектъ Рошковскій высказался также за необходимость расширенія власти Епископовъ въ дѣлѣ управления семинаріями. Относительно Правленія онъ полагалъ, что членами его должны быть всѣ преподаватели духовные или, по крайней мѣрѣ, два изъ нихъ, сверхъ Ректора и Инспектора, и что экономя, какъ лицо свѣтское и заведующее только хозяйственною частью, въ вопросахъ, касающихся науки, поведения и вообще нравственнаго воспитанія семинаристовъ, вовсе не компетентенъ. Кромѣ того Рошковскій заявилъ, что руководства и программы не могутъ быть вводимы въ семинарію безъ одобренія Епископа, согласно постановленію Тридентинскаго Собора.

Изъ представителей гражданской власти наиболее подробныя замѣчанія на проектъ устава доставилъ Виленскій Генераль-Губернаторъ (Альбединскій).

Онъ находилъ, что если предоставленіе Епископу исключительной власти надъ семинарією, основанное на конкордатѣ 1847 г., едва ли можетъ имѣть достаточное практическое оправданіе, то, въ свою очередь, и чрезмѣрное умаленіе этой власти безъ нужды роняло бы санъ Епископа въ глазахъ духовенства. Поэтому Генераль-Адъютантъ Альбединскій полагалъ соответственнымъ права и власть Епископа относительно семинаріи опредѣлить, применительно къ порядку, установленному для православныхъ семинарій и ограничивающему власть семинарскаго начальства. Кромѣ того Генераль-Адъютантъ Альбединскій высказывался противъ той роли, которую Министерскій проектъ отводилъ эконому въ Правленіи (лицу совершенно незначительному), и находилъ излишнею попытку ввести русскій языкъ въ преподаваніе гомилетики.

Кіевскій Генераль-Губернаторъ, напротивъ, полагалъ необходимымъ для приданія должности эконома болѣе высокаго значенія (такъ какъ онъ долженъ былъ засѣдать въ Правленіи наравнѣ съ прочими членами) сравнить его жалованье съ содержаніемъ преподавателей. Для совершеннаго же изыятія должностныхъ духовныхъ лицъ римско-католическихъ семинарій отъ зависимости Епископа, Князь Дондуковъ-Корсаковъ признавалъ цѣлесообразнымъ назначить имъ пенсіи за прослуженіе извѣстнаго числа лѣтъ, обусловивъ право на полученіе пенсій согласіемъ гражданской власти.

Саратовскій Губернаторъ высказывался за необходимость отчетности семинарій не только передъ Министерствомъ, но и передъ мѣстной гражданской властью. Затѣмъ онъ указывалъ, что число свѣтскихъ преподавателей въ Тираспольской семинаріи можетъ дойти до 4-хъ, и что такимъ образомъ можетъ возникнуть недоразумѣніе, кто изъ этихъ преподавателей дол-

*) Нынѣ умершій.

жить войти въ составъ Правленія. Поэтому и въ видахъ усиленія свѣтскаго элемента, Губернаторъ полагалъ, что семинарское Правленіе должны составлять Ректоръ, Инспекторъ, свѣтскіе преподаватели и экономъ. Далѣ Саратовскій Губернаторъ высказывался противъ предложенной системы надзора старшими воспитанниками за младшими.

Всѣ вышесказанные отзывы обсуждались въ особой Комисіи, съ участіемъ представителей римско-католическаго духовенства, а затѣмъ былъ выработанъ окончательво проектъ устава, предназначеннаго, по соглашенію съ Митрополитомъ римско-католическихъ церквей, для вновь учреждаемой въ С. Петербургѣ римско-католической духовной семинаріи. Правительство наше при этомъ сознавало, что одновременное и однообразное введеніе предначертанной мѣры во всѣхъ семинаріяхъ могло бы, въ случаѣ возникновенія затрудненій въ одной мѣстности и по одному какому либо пункту, парализовать успѣхъ дѣла въ остальныхъ и свести преобразование на почву столкновеній или вынужденной уступчивости. Было принято во вниманіе, что существовавшія въ то время семинаріи (Виленская Тельшевская и Тираспольская; Луцко-Житомирская оставалась временно закрытою) дѣйствія одну общую дѣль и управляемыя на однихъ и тѣхъ же главныхъ началахъ, представляли, однако, существенныя особенности, требовавшія почти для каждой видоизмѣненій не только въ частностяхъ, но и въ основныхъ чертахъ ихъ организаціи. Тельшевская семинарія образовывала священниковъ преимущественно для Ковенской губ. со сложнымъ римско-католическимъ населеніемъ литовскаго племени, наиболѣе фанатическаго. Поэтому признавалось, что власть и вліяніе Епископа въ отношеніи этой семинаріи всегда будутъ значительнѣе, чѣмъ въ другихъ епархіяхъ, и существенное ограниченіе этой власти не обойдется безъ столкновеній. Относительно Виленской семинаріи было принято въ соображеніе, что она вообще избѣгала столкновеній съ Правительствомъ, лишь благодаря стоявшему во главѣ епархіи Прелату Жилинскому, чѣмъ, конечно, не исключало возможности таковыхъ столкновеній въ будущемъ. Наконецъ, въ Тираспольской римско-католической духовной семинаріи польскій элементъ почти отсутствовалъ и, управляясь въ отношеніи внутренняго распорядка основаніями устава 1843 г., она не причиняла особыхъ хлопотъ Правительству.

При подобномъ разнообразіи условій объединеніе трехъ существующихъ семинарій однимъ уставомъ представлялось не только преждевременнымъ, но и въ нѣкоторой степени нежелательнымъ.

Вслѣдствіе этихъ обстоятельствъ и такъ какъ къ тому времени уже было приспособлено зданіе для римско-католической семинаріи въ С. Петербургѣ и уже было выработано и одо-

брено Митрополитомъ римско-католическихъ церквей положеніе для этой семинаріи (причемъ предполагено было, что таковая будетъ образцовою), Министерство Внутреннихъ Дѣлъ рѣшило основанія онаго ввести въ дѣйствіе сперва въ одной архіепапіальной семинаріи въ видѣ временнаго положенія объ управленіи ею, на что 14 Мая 1879 г. Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ и было испрошено ВСЕМИЛОСТИВѢЙШЕЕ соизволеніе.

Существенныя основанія означеннаго положенія, дѣйствующаго и по настоящее время, заключаются въ слѣдующемъ: 1) Архіепископъ, какъ главный начальникъ семинаріи, имѣетъ высшее наблюденіе за составными частями управленія, а также за внутреннею дисциплиною заведенія и религиозно-нравственнымъ и умственнымъ образованіемъ воспитанниковъ; 2) для поступленія требуется окончаніе 4-хъ классовъ классической гимназіи, 3) при повѣрочныхъ испытаніяхъ во время приѣма, а также при переходныхъ и выпускныхъ экзаменахъ изъ предметовъ общеобразовательныхъ присутствуетъ Окружной Инспекторъ учебнаго округа; 4) при Ректорѣ состоятъ совѣтъ, наполовину изъ духовныхъ, наполовину изъ свѣтскихъ преподавателей; постановленія этого совѣта по части учебно-воспитательной и важнѣйшія по части хозяйственной, или по коимъ произошло разногласіе, приводятся въ исполненіе не иначе, какъ по представленіи ихъ на разрѣшеніе епіархіальнаго начальства. 5) Ректоръ, Инспекторъ и преподаватели представляются Епархіальнымъ Начальникомъ на утвержденіе Министра Внутреннихъ Дѣлъ; духовникъ и экономъ, изъ духовныхъ преподавателей, избираются семинарскимъ Правленіемъ и утверждаются Епархіальнымъ Начальникомъ; 6) программы общеобразовательныхъ предметовъ утверждаются Министромъ, по соглашенію съ Епископомъ, примѣнительно къ гимназическому курсу и къ особенностямъ духовно-учебнаго заведенія.

При утвержденіи изложеннаго положенія предполагалось, что и другіе Епархіальные Начальники примкнутъ къ такому типу семинарій, тѣмъ болѣе что улучшеніе матеріальнаго положенія остальныхъ семинарій было поставлено въ зависимость отъ принятія ими, сообразно съ мѣстными условіями, вышеприведенныхъ главныхъ началъ. Предположеніе это оправдалось въ отношеніи семинаріи Луцко-Житомирской, когда стоявшій во главѣ мѣстной епархіи Прелатъ Любодивскій, разсмотрѣвъ переданное ему положеніе объ архіепапіальной семинаріи, официально заявилъ о согласіи своемъ примѣнить изложенныя въ ономъ правила и къ подвѣдомственной ему семинаріи. Въ виду такого заявленія начальника епархіи, помянутая семинарія, съ Высочайшаго соизволенія, была вновь открыта въ 1880 г. и по сіе время управляется на основаніи утвержденаго Главноуправляющимъ надъ Департаментомъ Духовныхъ

Дѣль Иностранныхъ Исповѣданій, Статсъ-Секретаремъ Маковымъ, временнаго положенія, совершенно сходнаго съ уставомъ архіепископальной семинаріи.

Такимъ образомъ мысль о начертаніи одного общаго устава для всѣхъ римско-католическихъ семинарій Россіи оказалась неосуществимой даже въ отношеніи семинарій Имперіи, для коихъ и самыя правила 1879 и 1880 г.г., прилѣпленныя къ архіепископальной и Луцко-Житомирской семинаріямъ, были изданы лишь въ видѣ «временныхъ положеній».

Происходившіе затѣмъ съ Римскою Куріею переговоры по семинарскому вопросу окончились соглашеніемъ, по коему семинаріи, согласно ученію римско-католической церкви и на вышеуказанныхъ основаніяхъ договора 1882 года, оставлены въ непосредственномъ управленіи Епископовъ. Хотя при этомъ особо (приведенною выше) деклараціею и было оговорено, что Правительство сохранять за собою право государственнаго за семинаріями надзора, но порядокъ и способы того надзора не были опредѣлены ни вообще, ни въ частности по наблюденію за преподаваніемъ небогословскихъ предметовъ, и только при разсылкѣ римско-католическимъ Епископальнымъ Начальникамъ Имперіи и Царства Польскаго посланій Кардинала Якобини съ текстомъ соглашенія (на латинскомъ языкѣ) о семинаріяхъ, Министерство Внутреннихъ Дѣлъ сочло нужнымъ оговорить, что, оставляя неприкосновенными права Епископа во всемъ, что касается внутренняго быта духовныхъ училищъ, Правительство наше сохраняетъ за собою высшій надзоръ за ходомъ въ нихъ учебно-воспитательнаго дѣла, наравнѣ съ прочими заведеніями Имперіи, вслѣдствіе чего соблюдавшіяся до того правила и распоряженія относительно приѣма воспитанниковъ въ римско-католическія духовныя училища, порядка преподаванія и производства повѣрочныхъ испытаній по нѣкоторымъ предметамъ семинарскаго курса и др. остаются въ полной силѣ и должны быть соблюдаемы и впредь духовнымъ начальствомъ въ точности, доколѣ не будутъ въ установленномъ порядкѣ отмѣнены или замѣнены другими.

При этомъ Министерство выразило, что, признавая вполнѣ цѣлесообразными начала, которыя примѣнялись до того времени къ учебно-воспитательному дѣлу въ римско-католическихъ духовныхъ семинаріяхъ, Правительство, въ случаѣ неуклоннаго выполненія ихъ духовнымъ начальствомъ, не преминетъ съ своей стороны пойти навстрѣчу заботамъ послѣдняго по пріисканію средствъ къ улучшенію матеріальнаго положенія сихъ заведеній.

По полученіи писемъ Якобини съ текстомъ соглашенія относительно семинарій, римско-католическіе Епископы Имперіи и Царства Польскаго представили Министерству составленные ими вновь или дѣйствовавшіе ранѣе и ими со-

храненные семинарские уставы, в которых, отстаивая съ твердостью права относительно семинарій, принадлежащія Епископамъ по учению церкви и подтвержденныя договоромъ 1862 года, всѣ они управление по предмету воспитанія, науки и внутренней дисциплины въ семинаріяхъ отнесли къ Епархіальному Начальнику, а ближайшее завѣдываніе къ Ректору. Въ тѣхъ же уставахъ опредѣлялась и роль семинарскихъ Правленій (или Совѣтовъ, какъ они названы, въ виду совѣщательнаго ихъ значенія), которымъ, кромѣ части хозяйственной, предоставлены приемъ воспитанниковъ въ семинаріи, опредѣленіе степени ихъ успѣшности и поведенія, разсмотрѣніе росписанія предметовъ и составленіе инструкціи инспектору касательно внутренней дисциплины. Митрополитъ римско-католическихъ церквей Гинтовъ и Луцко-Житомирскій римско-католическій Епископъ допускали участіе въ Совѣтѣ и членовъ свѣтскихъ, по назначенію Епархіальнаго Начальника.

Тельшевскій Епископъ Паллюіонъ, при представленіи своего устава семинарія, счелъ долгомъ сдѣлать къ оному особое введеніе (п. з. «Общія начала устава»), въ коемъ оный указывалъ, что, кромѣ государственныхъ постановленій, въ основу сего устава положены постановленія Тридентинскаго собора и подлежащія пункты соглашенія съ Курією. Хотя Епископъ Паллюіонъ и вводилъ въ уставъ положенія о семинарскомъ Совѣтѣ, но совершенно устранялъ въ немъ свѣтскій элементъ, указывая, что въ составъ Совѣта входятъ лишь Ректоръ, Инспекторъ, эконокъ (изъ духовныхъ лицъ) и одинъ духовный преподаватель. Однако относительно самаго назначенія лицъ служащихъ въ семинаріи въ уставѣ Епископа Паллюіона, хотя и глухо, говорится, что они избираются и назначаются Епархіальнымъ Начальникомъ въ законномъ порядкѣ. При этомъ Тельшевскій Епископъ представилъ и программы по русскому языку и отечественной исторіи.

Даже управлявшій Виленскою римско-католическою епархією Прелатъ Здановичъ, всегда уступчивый и склонный къ угожденію, въ своемъ уставѣ проводилъ, въ болѣе мягкой лишь формѣ, тѣ-же начала, и категорически отказался перенять его, сообразно указаніямъ Министерства, пытавшася добиться изданія устава, въ которомъ осуществлялся-бы нѣкоторый надзоръ за семинаріями, и вліяніе на нихъ Епископа раздѣлялось бы съ Правленіемъ.

Такого же рода и очень подробные уставы, съ росписаніемъ всѣхъ уроковъ, а нѣкоторые — и всѣхъ внутреннихъ распорядковъ, чтенія молитвъ, дисциплины и пр., представили и Епархіальные Начальники Царства Польскаго.

Министерство, съ своей стороны, отнесясь несочувственно къ представленнымъ Епископами уставамъ, по сношенію съ Варшавскимъ

Генералъ-Губернаторомъ, остановилось первоначально на предположеніи издать одинъ общій уставъ для семинарій Имперіи и Царства Польскаго, но такъ какъ къ тому уже не имѣлось законныхъ основаній, то вопросъ этотъ былъ оставленъ до времени открытымъ, сообразно чему въ 1890 г. Министерство завѣло Варшавскому Генералъ-Губернатору, что въ виду незакончившихся еще переговоровъ съ Курією по семинарскому вопросу и признаннаго еще соглашеніемъ 1882 г. полномасштабнаго Епископовъ надъ семинаріями, трудно ожидать, чтобы послѣдніе поступились правами, предоставленными имъ какъ помянутымъ соглашеніемъ, такъ и ученіемъ римско-католической церкви, и что поэтому затруднительно было-бы «согласовать существующія по духовно-учебной части правительственныя распоряженія съ предположеніями въ этомъ дѣлѣ римско-католической духовной власти».

Въ 1892 году Министерство Народнаго Просвѣщенія, по частному случаю, подтвердило къ исполненію положеніе Учредительнаго Комитета о посѣщеніи семинарій Начальниками Учебныхъ Дирекцій, какъ формально не отмененное. Руководствуясь таковымъ подтвержденіемъ, Начальники Дирекцій обратились къ Епископамъ о допущеніи ихъ въ семинаріи, причемъ нѣкоторые изъ нихъ были любезно допущены, а остальныхъ не приняли; когда же они потребовали программы преподаванія и распределенія уроковъ, то всѣ Епархіальные Начальники въ этомъ отказали, ссылаясь на церковныя постановленія и на подвѣстныя мѣропріятія Правительства.

Хотя бывший Варшавскій Генералъ-Губернаторъ, Генералъ-Адъютантъ Гурко, для поддержанія авторитета власти, и далъ Епископамъ надлежащее разъясненіе о характерѣ этихъ посѣщеній и о предѣлахъ надзора, но въ отношеніи къ Министру Внутреннихъ Дѣлъ отъ 3 Декабря того же года, за № 2178, онъ выразилъ, что «безъ точно опредѣленной инструкціи нельзя предоставить Начальникамъ Учебныхъ Дирекцій неограниченное право посѣщать духовныя семинаріи, когда и какъ имъ вздумается и предъявлять семинарскому начальству свои требованія по личному усмотрѣнію каждаго изъ нихъ. Тѣмъ менѣе можно ожидать пользы отъ такихъ посѣщеній въ отношеніи наблюденія за направленіемъ воспитанія обучающихся ксендзовъ въ духѣ религіозной терпимости и вѣрноподданническаго долга, такъ какъ наружный видъ и чинный порядокъ учащихся и обучающихъ, какіе всегда застанеть въ семинариі явившійся представитель учебнаго вѣдомства, не могутъ быть выразителями дѣйствительнаго направленія, которое всегда можетъ быть замаскировано Епископомъ и Ректоромъ въ такихъ закрытыхъ заведеніяхъ, какими представляются римско-католическія духовныя семинаріи».

При этомъ Генералъ-Адъютантъ Гурко при-

знавать современным распространить на семинарии Царства Польскаго порядок наблюдения за преподаванием небогословских предметов, принятый в римско-католических семинариях Империи.

Пользуясь послѣдовавшим вскоре закрытиемъ Кѣлецкой римско-католической семинарии за обнаруженное между начальствующими и учащимися противоправительственное направленіе, а также принявъ во вниманіе, что Епископы не вошли въ предварительныя съ правительственною властью соглашенія относительно преподаванія русскихъ предметовъ, Министерство Внутреннихъ Дѣлъ, послѣ продолжительныхъ сношеній съ Министерствомъ Народнаго Просвѣщенія и Генераль-Губернаторомъ, пришло къ окончательному рѣшенію о необходимости введенія въ римско-католическихъ семинарияхъ Царства Польскаго порядка испытаній по русскому языку, русской исторіи и словесности, сходнаго съ установленнымъ для семинарій въ Имперіи.

При этомъ Министерство Внутреннихъ Дѣлъ полагало, что надзоръ за римско-католическими семинаріями, въ какой-бы степени онъ ни былъ установленъ, долженъ быть сосредоточенъ въ вѣдомствѣ сего Министерства, съ тѣмъ, чтобы экзаменаціонныя въ семинарияхъ Комисіи состояли подъ предѣлательствомъ мѣстныхъ Губернаторовъ или лицъ, особо къ тому уполномоченныхъ Главнымъ Начальникомъ края и Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ, и чтобы для экспертизы познаній семинаристовъ въ такія Комисіи приглашались члены учебнаго вѣдомства.

По вѣдѣнію Министерства, при этомъ признавалось соответственнымъ самый приемъ въ семинарии всѣхъ изъявившихъ желаніе поступить въ оныя поставить въ зависимость отъ согласія свѣтской власти, а отбѣткамъ по русскому языку, отечественной исторіи и географіи при переходныхъ и выпускныхъ экзаменахъ, выставляемымъ представителями гражданской власти, придать рѣшающее значеніе. Равнымъ образомъ гражданскому-же начальству признано было необходимымъ предоставить и утвержденіе плановъ и программъ по означеннымъ предметамъ.

На приведеніе всѣхъ изложенныхъ предположеній 18 Мая 1895 г., по всеподданнѣйшему докладу Министра Внутреннихъ Дѣлъ, послѣдовало ВСЕМИЛОСТИВѢЙШЕЕ соизволеніе.

Всѣ Епархіальные Начальники Царства Польскаго заявили о невозможности подчиниться этимъ правиламъ, ссылаясь на постановленія Тридентинскаго собора и на соглашеніе 1882 года.

Всеподданнѣйшія ихъ ходатайства оставлены были безъ послѣдствій, и Министерству предстояло приступить къ прекращенію приема новыхъ воспитанниковъ во всѣ семинарии Царства. Между тѣмъ Папа предложилъ свое по-

средничество, выражая глубокое сочувствие къ усиленному изучению русскаго языка и доказывая лишь, что рѣшающее судьбу священника значеніе отѣтокъ на экзаментѣ постороннихъ семинаріи лишь дискредитируетъ ея прямое начальство и учителей, назначенныхъ съ согласія Правительства, и колеблетъ въ основаніи соглашеніе 1882 года.

Дальнѣйшее препирательство по этому пункту могло угрожать распространеніемъ противодѣйствія и на наши Имперскія семинаріи. Поэтому, послѣ продолжительныхъ переговоровъ, Правительство, для достиженія главной цѣли, согласилось на измѣненіе пункта 2 приведеннаго выше ВѢСОЧАЙШАГО повелѣнія въ томъ смыслѣ, что успѣхи, обнаруженные воспитанниками по отечественнымъ предметамъ, принимаются въ соображеніе при оцѣнкѣ ихъ занятій.

Vertimas iš rusų k.

RUSIJOS VYRIAUSYBĖS PRIEMONIŲ APŽVALGA ROMOS KATALIKŲ SEMINARIJŲ ATŽVILGIU NUO ŠIO AMŽIAUS PRADŽIOS

[17] 1864–1865 m. įsakų išleidimo metu Lenkijos Karalystėje egzistavo dvejopos seminarijos:

1. Vadovaujamos misionierių ordino (Varšuvoje prie Šv. Kryžiaus vienuolyno ir Vloclaveke).
2. Vadovaujamos diecezinių dvasininkų (Varšuvoje, Sandomieže, Kielcuose, Janove, Seinuose ir Pultuske).

Misionierių seminarijos buvo dviejų skyrių: pirmajame (dvimetis kursas) buvo rengiami asmenys kongregacijos nariams papildyti, antrajame išsilavinimą gaudavo asmenys, pasirengę eiti diecezinių dvasininkų pareigas.

Pirmasis skyrius buvo pavaldus tik kongregacijai, antrasis – vyskupijos vyresnybei, bet su sąlyga profesorius skirti iš ordino narių.

Lenkijos Karalystės seminarijos buvo visiškai pavaldžios Romos katalikų dvasinei vyresnybei ir, tik remiantis 1817 m. vasario 11 d. Karalystės Administracinės tarybos nutarimu, buvo reikalaujama, kad stojantys į seminariją būtų baigę keturklases mokyklas ir kad jie pristatytų iš vaivadijų komisijų pažymą, jog dvasininkų luomą pasirinkę asmeniniu noru.

[18] Ribojančio pobūdžio buvo: 1) 1842 m. pasirodę Vidaus ir dvasinių reikalų komisijos nurodymai, kuriais buvo uždrausta be atskiro komisijos

leidimo priimti į seminarijas jaunuolius, kurie buvo gimę arba mokęsi užsienyje, arba į Karalystę atvykusius su laikiniais pasais ir 2) 1848 m. gegužės 15/27 d. vietininko nutarimas, kuriuo nustatyta, kad aštuoniose Lenkijos Karalystės vyskupijų seminarijose gali būti ne daugiau kaip 336 asmenys, o kasmetinis priėmimas neturi viršyti 60 asmenų. Romos katalikų vyskupai 1861 m. pareiškė prieštaravimus dėl šios priemonės, bet imperatoriaus patvirtintas komitetas vyskupų skundams nagrinėti 1862 m. minėtus prieštaravimus atmetė, paaiškinęs, jog vyriausybė nenorėjusi apriboti auklėtinių skaičiaus, o tiksliai nustačiusi minėtą normą, atitinkančią seminarijų materialinius išteklius.

Tiksliai po lenkų maišto pamėginta nustatyti civilinės valdžios priežiūrą seminarijoms pagal imperatoriaus 1864 m. įsaką dėl Lenkijos Karalystėje mokyklų direktorių įsteigimo. Pagal šio įsako 6 str[aipsnį] mokyklų direktoriai buvo įpareigoti lankyti atitinkamai visas mokymo įstaigas, nepriklausančias bendram mokyklų valdymui Karalystėje, bet paliktas kitoms žinyboms, ir per savo valdžią išvadas pristatyti šių žinybų nuožiūrai; tačiau dėl šio potvarkio pritaikymo Romos katalikų žinybos mokymo įstaigoms iškilo sunkumų. Dėl to Steigiamasis komitetas, liaudies švietimo komisijos vyriausiojo direktoriaus 1865 m. vasario 22 d. teikimu, 1864 m. įsako minėto straipsnio paaiškinime nurodė: „Mokyklų direktorių viršininkus įpareigoti lankyti visas be išimties dvasinės žinybos mokyklas ir pagal imperatoriaus įsako 6 str. pateikti savo pastabas per savo vyresnybę vidaus ir dvasinių reikalų valdinės komisijos vyriausiojo direktoriaus nuožiūrai“. Tačiau faktiškai ši priemonė, sutikusi ryžtingą vyskupų atkirtį, pasiliko negyva raide.

1864–1865 m. reformomis misionierių mokymo įstaigos sunaikintos, o auklėtiniai priskirti vyskupijų vyresnybių žiniai. Dėl kitų seminarijų pasakytina: Pultusko sujungta su Plocko, o Janovo uždaryta panaikinant Palenkės vyskupiją.

1865 m. gruodžio 14/26 d. imperatoriaus patvirtintame įsake apie diecezinės Romos katalikų dvasininkijos sutvarkymą Lenkijos Karalystėje, be kita ko, (str. 36) nutarta: „Romos katalikų seminarijų sutvarkymas ir išlaikymas [19] bus nustatyti atskiromis taisyklėmis ir etatais. Vidaus ir dvasinių reikalų valdinė komisija pateiks juos pačiu artimiausiu laiku Steigiamajam komitetui apsvarstyti ir pristatyti mums patvirtinti“.

Tačiau šios taisyklės nebuvo parengtos, nebuvo įgyvendintos ir Romos katalikų seminarijų Imperijoje ir Karalystėje bendrųjų įstatų projektas, kurį parengti 1867 m. gegužės 10 d. Lenkijos Karalystės reikalų komitetas buvo pavedęs vidaus reikalų ministrui.

Minėtas komitetas, pripažindamas, jog būtina kuo greičiau sujungti Lenkijos Karalystės [mokymo] įstaigas su Imperijos įstaigomis, manė, jog Karalystės seminarijose pravartu išplėsti veikimą tokių taisyklių, kokios bus

patvirtintos Imperijos seminarijoms. Sykiu komitetas, atkreipęs dėmesį į tai, kad vyskupų visvaldystė seminarijose buvo įvesta 1847 m. konkordato, tuo laiku jau panaikinto, manė, jog pravartu taikyti atitinkamus nutarimus vyskupų valdžiai seminarijose apriboti ir jų didesnei priklausomybei nuo kolegijos nustatyti.

Ketinimas išleisti bendruosius Imperijos ir Lenkijos Karalystės seminarijų įstatus, paremtus taisyklėmis, veikiančiomis Imperijoje, jau iš pat pradžių pasirodė neįgyvendinamas, nes taip pat Imperijoje nebuvo tikslų bei išsamių taisyklių, kurios būtų galėjusios būti pavyzdžiu šiam reikalui (be toliau nurodytų).

Atsižvelgiant į tai, 1875 m. Kitatikių dvasinių reikalų departamento valdytojui grafui Siversui apžiūrėjus Lenkijos Karalystės seminarijas buvo pripažinta, jog reikia pertvarkyti visas Karalystės seminarijas; reformą vykdyti palaipsniui priimant įvairias nuoseklias priemones, kurios, atitikdamos užsibrėžtą tikslą, artėtų prie visiško numatyto seminarijų pertvarkymo.

Tokios veiklos seminarijų klausimu rezultatas lėmė tai, jog Imperatoriui sutikus, pagal 1875 m. lapkričio 8 d. atskirus vidaus reikalų ministro nuolankiausius pranešimus buvo realizuojamos dvi priemonės, tuo metu jau taikomos Imperijos seminarijose: 1) auklėtinių priėmimas buvo paliktas gubernatorių nuožiūrai, 2) į Lenkijos Karalystės seminarijų mokymo programą įvesta rusų kalbos ir tėvynės [Rusijos] istorijos dėstymas.

Vis dėlto mintis išleisti Imperijos ir Lenkijos Karalystės Romos katalikų seminarijų bendruosius įstatus nebuvo visiškai pamiršta ir 1876 m. Lenkijos Karalystės reikalų komitetas, pripažindamas, kad būtina įvesti Karalystės seminarijose [20] Imperijoje esamas taisykles, kad neteologines disciplinas dėstyti pasauliečiai mokytojai ir kad jie būtų įtraukti į seminarijų valdybų sudėtį, kad gimnazijų direktoriai arba juos pavaduojantys asmenys dalyvautų seminarijų egzaminuose, kartu pripažino, jog svarstant priemones lenkiškoms seminarijoms pagerinti siekiama išleisti bendruosius įstatus atsižvelgiant į 1867 m. gegužės 10 d. Imperatoriaus paliepimą.

Taigi klausimas dėl Lenkijos Karalystės seminarijų priežiūros visą laiką buvo siejamas su įstatų parengimu ir su tam tikromis priemonėmis, susijusiomis su Romos katalikų seminarijomis Imperijoje.

Dėl šių seminarijų 1843 m. buvo parašyti atskiri iš anksto nesuderinti su Roma įstatai ir Imperatoriaus patvirtinti.

Šie įstatai buvo saviti tuo, kad jų teiginių pagrindu vyskupų valdžia seminarijoms buvo apribota, – įsteigta valdyba, kurią sudarė: rektorius, inspektorius, du dėstytojai ir ekonomas. Rektorius iš profesorių dvasininkų pagal šiuos įstatus turėjo būti skiriamas ir atleidžiamas kolegijos vidaus reikalų ministro teikimu; inspektorius taip pat iš profesorių dvasininkų kolegijos teikimu tvirtinamas vidaus reikalų ministro; ekonomas taip pat iš profe-

sorių (dvasininkų ar pasauliečių – nenurodyta) akademijos valdybos teikimu tvirtinamas kolegijos ir pagaliau kiti du valdybos nariai ministro skiriami iš pasauliečių dėstytojų. Valdyba turėjo stebėti, kaip vykdomi jos nutarimai – mokymo dalies – rektorius, dvasinės dalies – inspektorius, ūkinės – ekonomas.

Vis dėlto tame įstatyme taip pat nurodyta (§ 1–4), kad kiekviena seminarija yra tiesiogiai prižiūrima savos vyskupijos viršininko [vyskupo], kuris, lankydamas seminariją, kreipia dėmesį į visas jos valdymo sritis: mokymo, ūkinę ir ypač dorovinę sritį. Jeigu vyskupas pastebėtų kokią spragą, jis nedelsdamas privalo pasiūlyti seminarijos valdybai ištaisyti trūkumą ir apie tai informuoti vidaus reikalų ministrą.

1843 m. įstatams, kurie apribojo vyskupo galią seminarijų atžvilgiu, Romos katalikų vyskupijų vyresnybė pasipriešino, kaltindama, kad šie nutarimai neatitinka kanonų, be to, yra išleisti nesuderinus su [Romos] Kurija.

[21] Atsižvelgiant į tokią padėtį, po imperatoriaus Nikolajaus I ir popiežiaus Grigaliaus XV susitikimo 1845 m. buvo svarstomas ir seminarijų klausimas. Derybų su Kurija dėl šių dalykų į Romą buvo pasiųstas grafas Bludovas, o 1847 m. įvyko ir pats susitarimas.

Nors 1847 m. sudarius konkordatą su Romos dvaru, 1843 m. įstatai ir nebuvo formaliai atšaukti, bet dėl minėtos sutarties pagrindas, kuriuo jie pagrįsti, iš esmės pasikeitė – Romos katalikų vyskupams, ir anksčiau nuolat gynusiems savo visvaldystę seminarijoms, tai buvo pripažinta oficialiai.

Taigi buvo nustatyta, kad vyskupui pavaldūs auklėjimo, mokymo ir vidaus drausmės dalykai visose jo vyskupijos seminarijose pagal taisykles, nustatytas Tridento Susirinkimo.

Toliau. Teisė parinkti vyskupijų seminarijų rektorių, inspektorių ir profesorius, arba mokytojus, suteikta vyskupui. Prieš juos skirdamas, jis pirmiau turėjo įsitikinti, kad „šių asmenų pilietinio elgesio požiūriu jų paskyrimas eiti šias pareigas bus patvirtintas vyriausybės“. Jeigu vyskupas manytų, jog reikia pašalinti rektorių, inspektorių ar ką nors iš profesorių, arba mokytojų, tai nedelsiant ir minėtuoju pagrindu turėjo būti paskirtas jo darbo tęsėjas. Jis savo seminarijose galėjo laikinai nutraukti vieno arba kelių mokslo dalykų dėstymą ir netgi uždaryti visus kursus, bet apie tai neatidėliodamas pranešti vyriausybei.

Galiausiai nustatyta, kad Mogiliavo arkivyskupas metropolitas naudojasi tokia pat neribota valdžia Sankt Peterburgo dvasinės akademijos atžvilgiu, kokia naudojasi kiekvienas vyskupas jo vyskupijos seminarijos atžvilgiu.

Po to, nors dėl sutarties su Vatikanu panaikinimo (1866 m.) nutarimai, pagrįsti šia sutartimi, prarado savo galią, vis dėlto nuo 1843 m. pasikeitusi situacija jau nesuteikė galimybės atstatyti įstatus ankstesniu pavidalu. Kadangi vyriausybė pripažino, kad pagal 1875 m. susitarimą su popiežiumi

kolegijai palikta tik administracinio ūkinio organo reikšmė, seminarijų pavaldumas kolegijai tapo nebeįmanomas. Tačiau nepaisant viso to, buvo atsižvelgta ir į kitą tikslą, kurio būtinumas ypač išryškėjo per neramumus Vakarų krašte, būtent – seminarijų depolonizacija, jų pavaldumą perduodant civilinės valdžios kontrolei. [22] Ministerija, siekdama šio tikslo, pripažino, jog būtina: 1) paskirti patikimą seminarijų vadovybę ir dėstytojus, 2) jose sustiprinti pasaulietinį elementą ir 3) nustatyti vyriausybinis poreikius atitinkančias taisykles tiek auklėtinių priėmimo ir išleidimo, tiek keliamųjų egzaminų atžvilgiu. Vadovaudamasi šiais pagrindais ministerija, [kuri] dar 1869 m. buvo gavusi duomenų, jog Lucko–Žitomiro seminarijoje nesilaikoma 1843 m. įstatų reikalavimų, pagal kuriuos į seminarijos valdybos sudėtį turėjo įeiti ir dėstytojai pasauliečiai, pasiūlė vyskupijai vadovaujančiam vyskupui Borovskiui pasirūpinti, jog būtų sudaryta tokia valdyba, kaip padaryta Vilniaus ir Telšių [vyskupijų] seminarijose.

Tačiau šiam ministerijos reikalavimui ryžtingai pasipriešino ir vyskupas Borovskis, o jį ištrėmus – ir jo pagalbininkas prelatas Krušinskis, dėl to ir pati seminarija buvo laikinai uždaryta.

Stengdamasi ir toliau stiprinti pasaulietinio elemento reikšmę seminarijose, ministerija 1877 m. parengė naują seminarijų įstatų projektą, kurio svarbiausi teiginiai buvo šie.

1. Vyskupų atžvilgiu.

Ministerija konstatavo, jog vyskupijos vyresnybė privalo dalyvauti skiriant seminarijos pareigūnus (teikiant iš anksto suderinus su vietos valdžia kandidatus į rektoriaus, inspektoriaus, dėstytojų ir ekonomo pareigas ministerijai tvirtinti). Be to, konstatuota, jog reikia palikti vyskupams ankstesnį, duotą jiems 1843 m. įstatų seminarijų priežiūros pobūdį, nesuteikiant teisės tiesiogiai jos valdyti.

2. Valdybos atžvilgiu.

Valdybai numatyta palikti ankstesnį kolegialų jos pobūdį, ji tiesiogiai vadovauja visoms seminarijos valdymo sritims; be to, pripažinta, jog praveriant išsaugoti ir ankstesnę jos sudėtį. Kad būtų sustiprintas pasaulietinis elementas, numatyta, jog seminarijos ekonomas, valdybos narys, būtų renkamas iš pasauliečių.

3. Rektoriui paliktas seminarijos viršininko, valdybos pirmininko ir svarbiausio seminarijos mokymo eigos prižiūrėtojo vaidmuo, dėl to pakeista 1843 m. įstatų numatyta tvarka skiriant jį į pareigas ir atleidžiant iš jų nustatyti, kad šiame procese dalyvautų – kaip vyriausybės kontrolė seminarijoms – vietos civilinės valdžios ir ministerijos atstovas.

[23] 4. Lygiai taip pat tvirtinti inspektorių, dėstytojus ir ekonomą suteikta teisė ministerijai vyskupo teikimu.

5. Projektuojant auklėtinių priėmimo, perkėlimo iš vienos klasės į kitą ir baigimo taisykles, remtasi šiuo pagrindu: 1. Imperatoriaus patvirtinta 1864 m. gegužės 22 d. Vakarų komiteto nuostata, pagal kurią priimti mokiniai į seminarias neleidžiama neturint tam išankstinio vyriausiojo krašto viršininko sutikimo ir 2) Imperatoriaus 1869 m. vasario 21 d. paliepimu dėl mokymo žinybos atstovo dalyvavimo rusų kalbos, tėvynės [Rusijos] istorijos ir geografijos egzaminuose (turint nepatenkinamus pažymius iš šių dalykų neleidžia mokinio priimti, perkelti ir jam baigti mokslą).

Galiausiai 6. Pripažinta, jog į dėstomų dalykų skaičių reikia įtraukti kanonų teisę ir padaryti privalomas auklėtinių rusų ir neslaviškų kalbų pratības (žemaičių, lietuvių, latvių, vokiečių), t. y. kalbų, kuriomis kalba gyven-tojai šiose vyskupijose.

Šis projektas 1877 ir 1878 metais buvo svarstomas ir civilinės valdžios atstovų (Vilniaus ir Kijevo generalgubernatorių, Saratovo gubernatoriaus ir kt.), ir Romos katalikų vyskupijų viršininkų; iš pastarųjų sulaukta daugybės atkaklių prieštaravimų dėl vyskupų valdžios mažinimo seminarijų atžvilgiu ir dėl seminarijų valdybų vaidmens didinimo.

Telšių [Žemaičių] Romos katalikų vyskupijos valdytojas vyskupas Beresnevičius (dabar Kujavijos Kališo vyskupas) nurodė, kad pagal Bažnyčios taisykles dvasininkų auklėjimas priklauso vyskupui, dėl to seminarijos tvarkymas ir jos valdymas visais aspektais yra jo pareiga ir neatimama teisė. Tad vyskupas Beresnevičius manė, kad seminarija turi išskirtinai priklausyti vyskupo valdžiai ir aukščiausiam jo valdymui. Tuo remdamasis Beresnevičius prieštaravo ir projekte numatytam valdybos vaidmeniui ir ypač šios valdybos pasaulietinio nario kišimuisi į mokymo ir moralės sritį. Vysk. Beresnevičiaus nuomone, valdyba gali turėti tik patariamąjį balsą, visiškai priklausyti nuo vyskupo ir jam vienam duoti ataskaitas. Vyskupui turi būti suteikta teisė tvirtinti programas (be pasaulietinių dalykų). Civiliniai asmenys valdyboje turi būti mažuma ir gali dalyvauti tik svarstant ūkinius reikalus ir nustatant auklėtinių pažangumą iš pasaulietinių dalykų. Ekonomas turi būti taip pat iš dvasininkų.

[24] Lucko–Žitomiro vyskupijos valdytojas prelatas Raškauskas taip pat kalbėjo, jog būtina išplėsti vyskupų įtaką seminarijų valdymui. Dėl valdybos jis manė, kad jos nariais turi būti dėstytojai dvasininkai arba bent jau du iš jų, be rektoriaus ir inspektoriaus, ir kad ekonomas, kaip pasaulietis ir vadovaujantis tik ūkio daliai, mokslo, elgesio ir apskritai seminaristų moralinio auklėjimo klausimais visai nekompetentingas. Be to, Raškauskas pareiškė, kad vadovavimas ir programos pagal Tridento Susirinkimo nutarimus negali būti įdiegti seminarijoje be vyskupo pritarimo.

Iš civilinės valdžios atstovų smulkesnių pastabų dėl įstatų projekto pateikė Vilniaus generalgubernatorius (Albedinskis).

Jis konstatavo, kad suteikimą vyskupui išskirtinės valdžios seminarijoje pagal 1847 m. konkordatą vargu ar galima pakankamai praktiškai pateisinti, savo ruožtu ir besaikis jo valdžios mažinimas be reikalo žeistų vyskupo titulą dvasininkijos akyse. Dėl to generolas adjutantas Albedinskis manė, kad vyskupų teises ir valdžią seminarijoms reikia nustatyti atitinkamai panašią į tvarką, kuri nustatyta stačiatikių seminarijoms ir riboja seminarijos vadovybės valdžią. Be to, generolas adjutantas Albedinskis prieštaravo tam vaidmeniui, kurį ministerija pagal projektą skyrė valdyboje ekonomui (visiškai nereikšmingam asmeniui), ir manė, jog nereikia mėginti įvesti rusų kalbos homiletikos dėstymui.

Kijevo generalgubernatorius, atvirksčiai, manė, jog ekonomui būtina suteikti didesnę vaidmenį (kad posėdžiauti valdyboje jis turėtų lygiavertę teisę su kitais nariais), sulyginti jo atlyginimą su dėstytojų. Kunigaikštis Dondukovas-Korsakovas tvirtino, kad Romos katalikų seminarijų atsakingi dvasininkai turėtų būti visiškai nepriklausomi nuo vyskupo, jog pravartu paskirti jiems pensijas už išstarnautą atitinkamą metų skaičių, teisę gauti pensiją sąlygojant civilinės valdžios sutikimu.

Saratovo gubernatoriaus nuomone, būtina, kad seminarijos atsiskaitytų ne tik ministrui, bet ir vietos civilinei valdžiai. Toliau jis nurodė, kad pasauliečių dėstytojų Tiraspolio seminarijoje gali būti iki keturių, todėl gali kilti nesusipratimas, kas iš šių dėstytojų turi [25] įeiti į valdybos sudėtį. Dėl to ir pasaulietinio elemento stiprinimo požiūriu gubernatorius manė, kad seminarijos valdybą turi sudaryti rektorius, inspektorius, dėstytojai pasauliečiai ir ekonomas. Toliau Saratovo gubernatorius prieštaravo pasiūlytai priežiūros sistemai – kad vyresnieji auklėtiniai [prižiūri] jaunesnius.

Visi pateiktieji atsiliepimai buvo svarstomi ypatingosios komisijos, dalyvaujant Romos katalikų dvasininkijos atstovams, o po to buvo parengtas galutinis įstatų projektas, skirtas naujai steigiamai, suderinus su Romos katalikų metropolitu, Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinei seminarijai. Mūsų vyriausybė pripažino, kad vienu laiku ir vienodai įdiegiama iš anksto numatyta priemonė visose seminarijose galėtų paralyžiuoti šio proceso sėkmę kitose, jei kiltų sunkumų vienoje vietoje arba vienu koku punktu ir pertvarkymai sukeltų susidūrimus arba priverstines nuolaidas. Buvo atsižvelgta, kad tuo laiku egzistavusios seminarijos (Vilniaus, Telšių [vyskupijos] ir Tiraspolio; Lucko–Žitomiro buvo laikinai uždaryta) siekė vieno bendro tikslo ir buvo valdomos pagal vienodus svarbiausius pagrindus, tačiau turėjo esminių skirtumų, dėl kurių beveik kiekvienoje reikėjo daryti ne tik smulkius pakeitimus, bet keisti ir pagrindinius jų sandaros bruožus. Telšių [vyskupijos] seminarija rengė dvasininkus daugiausia Kauno gubernijai, kompaktiškai apgyventai fanatiškesnių Romos katalikų lietuvių genties gyventojų. Dėl to pripažįstama, kad vyskupo valdžia ir įtaka šioje seminarijoje

visada bus žymesnė negu kitose seminarijose ir esminiai šios valdžios apribojimai neapsieis be susidūrimų. Dėl Vilniaus seminarijos buvo prieita nuomonė, kad ji išvengė susidūrimų su vyriausybe tik vyskupijai vadovavusio prelado Žilinskio dėka, bet tai, žinoma, nepašalino tokių susidūrimų galimybės ateityje. Pagaliau Tiraspolio Romos katalikų dvasinėje seminarijoje beveik nebuvo lenkų ir viduje ji tvarkėsi pagal 1843 m. įstatų nuostatas, tad nesukėlė ypatingų rūpesčių vyriausybei.

Sujungti panašiomis sąlygomis trijų veikiančių seminarijų įvairovę pagal vienus įstatus buvo ne tik per anksti, bet ir iš dalies nepageidautina.

Dėl šių aplinkybių, taip pat dėl to, kad tuo metu jau buvo pritaikytas pastatas Romos katalikų seminarijai Sankt Peterburge ir Romos katalikų metropolitas jau buvo parengęs ir patvirtinęs [26] šios seminarijos nuostatus (be kita ko, buvo numatyta, kad būtent tokia bus pavyzdinė), vidaus reikalų ministerija nusprendė jų pagrindus iš pradžių įgyvendinti vienoje arkivyskupijos seminarijoje jos valdymo laikinųjų įstatų pavidalu; tam 1879 m. gegužės 14 d. buvo gautas vidaus reikalų ministro maloningiausias sutikimas.

Minėtų įstatų ir šiuo metu veikiančiųjų realūs pagrindai yra tokie: 1) arkivyskupas, kaip vyriausiasis seminarijos viršininkas, vykdo pagrindinę sudėtinių valdymo dalių priežiūrą, taip pat prižiūri vidinę įstaigos drausmę ir auklėtinių religinį-moralinį bei protinį ugdymą; 2) stojant reikia būti baigus 4 klasikinės gimnazijos klases; 3) per tikrinimo kvotimus priėmimo metu, taip pat per keliamuosius ir baigiamuosius egzaminus iš bendrojo lavinimo dalykų dalyvauja švietimo apygardos inspektorius; 4) greta rektoriaus veikia valdyba, susidedanti perpus iš dvasininkų, perpus iš dėstytojų pasauliečių; šios valdybos mokymo-auklėjimo srities ir svarbesni ūkinės srities, arba dėl kurios kyla nesutarimų, sprendimai gali būti vykdomi tik tai po to, kai pateikiami vyskupijos vyresnybei išspręsti; 5) rektorius, inspektorius ir dėstytojai vyskupijos viršininko teikiami tvirtinti vidaus reikalų ministrui, dvasios tėvas ir ekonomas iš dvasininkų dėstytojų renkami seminarijos valdybos ir tvirtinami vyskupijos viršininko; 6) bendrojo lavinimo dalykų programos tvirtinamos ministro, vyskupo sutikimu (suderinus su vyskupu) atitinkamai pagal gimnazijos kursą ir dvasinės mokymo įstaigos ypatybes.

Tvirtinant išdėstytus įstatus siūlyta, kad ir kiti vyskupijų viršininkai jungtųsi prie tokio tipo seminarijų, juolab kad kitų seminarijų materialinės padėties pagerėjimas priklausė nuo to, ar jos priims, atsižvelgdamos į vietinės sąlygas, išdėstytuosius pagrindus. Šis siūlymas pasiteisino Lucko-Žitomiro seminarijoje, kai vietinei vyskupijai vadovaujantis prelatas Liubovidzkis, išnagrinėjęs jam perduotus arkivyskupijos seminarijos įstatus, oficialiai pareiškė sutinkąs taikyti juose išdėstytus nuostatus jam pavaldžioje seminarijoje. Atsižvelgiant į tokį vyskupijos viršininko pareiškimą, ši semi-

narija imperatoriaus leidimu 1880 m. vėl buvo atidaryta ir iki šiol veikia pagal laikinuosius įstatus, iš esmės atitinkančius arkivyskupijos seminarijos įstatus, patvirtintus [27] kitatikių dvasinių reikalų departamento vyriausiojo valdytojo valstybės sekretoriaus Makovo.

Taigi mintis apie vienus bendrus visų Romos katalikų seminarijų Rusijoje įstatus pasirodė neįgyvendinama net ir tų Imperijos seminarijų atžvilgiu, kurioms ir 1879 ir 1880 metų taisyklės, taikytos arkivyskupijos ir Lucsko-Žitomiro seminarijose, buvo išleistos tik „laikinių įstatų“ forma.

Vėliau su Romos Kurija vykusios derybos dėl seminarijų baigėsi sutikimu, pagal kurį seminarijos, sutinkamai su Romos Katalikų Bažnyčios mokymu ir pagal anksčiau pateiktos 1882 metų sutarties pagrindus, paliktos tiesioginiam vyskupų valdymui. Nors dar pagal atskirą deklaraciją (pateikta aukščiau) ir buvo susitarta, kad vyriausybei lieka valstybinės seminarijų priežiūros teisė, tačiau šios priežiūros tvarka ir būdai nebuvo apibrėžti nei apskritai, nei iš dalies prižiūrint neteologinius dalykus, o tikrai išsiuntinėjant Imperijos ir Lenkijos Karalystės Romos katalikų vyskupijų viršinininkams kardinolo Jakobini ganytojinius laiškus su sutarties tekstu (lotynų kalba) dėl seminarijų. Vidaus reikalų ministerija manė, kad reikia aptarti, jog, paliekant neliečiamas vyskupo teises dvasinių seminarijų viduje, mūsų vyriausybė pasilieka pagrindinę priežiūrą jose vykdomo mokomojo-auklėjamojo darbo eigai, lygiai kaip kitose Imperijos įstaigose, dėl to iki tol egzistavusios taisyklės ir nuostatai dėl auklėtinių priėmimo į Romos katalikų dvasines mokyklas, dėstymo tvarkos ir tikrinimo egzaminų iš kai kurių seminarijos kurso dalykų požiūriu ir kt. visiškai tebegalioja ir dvasinė vyresnybė jų privalo tiksliai laikytis ateityje, kol nustatyta tvarka bus atšaukta ar pakeista kita.

Be to, ministerija pareiškė, kad pripažįstami visiškai tinkami įstatai, kurie buvo taikomi iki tol mokomajam-auklėjamajam darbui Romos katalikų dvasinėse seminarijose. Vyriausybė, dvasinei valdžiai juos nenukrypstamai vykdamas, savo ruožtu būtinai pagelbės ieškoti lėšų, kad būtų pagerinta materialinė šių mokymo įstaigų padėtis.

Gavę Jakobini laiškus su sutarties tekstu dėl seminarijų, Imperijos ir Lenkijos Karalystės Romos katalikų vyskupai pateikė ministerijai vėl jų parengtus arba anksčiau veikusių ir jų [28] išsaugotus seminarijų įstatus, kuriuose, tvirtai gindami seminarijų teisę, priklausančią vyskupams pagal Bažnyčios mokymą ir 1882 metais patvirtintą sutartį, jie visi valdymą auklėjimo, mokymo ir vidinės drausmės požiūriu seminarijose priskyre vyskupijos viršinininkui, o artimiausią valdymą – rektoriui. Tuose pačiuose įstatuose apibrėžtas ir seminarijos valdybų (arba tarybų, kaip jos vadintos dėl jų patariamąsios reikšmės) vaidmuo; joms, be ūkio srities, skirtas auklėtinių priėmimas į seminariją, jų pažangumo ir elgesio balų nustatymas, dalykų tvar-

karaščio svarstymas ir inspektoriaus vidinės drausmės instrukcijų rengimas. Romos katalikų bažnyčių metropolitas Gintautas [Gintowt] ir Lucko-Žitomiro Romos katalikų vyskupas valdyboje leido dalyvauti ir nariams pasauliečiams, skirtiems vyskupijų viršininkų.

Telšių [vyskupijos] vyskupas Paliulionis, teikdamas savo seminarijos įstatus, laikė pareiga prirašyti atskirą įvadą (pvz., „Bendri įstatų pradmenys“), kuriame jis tvirtina, kad be, valstybinių nutarimų, šių įstatų pagrindas paimtas iš Tridento Susirinkimo nutarimų ir atitinkami punktai iš sutarties su Kurija. Nors vyskupas Paliulionis ir įrašė į įstatus nuostatus apie seminarijos valdybą, tačiau iš jų visiškai pašalino pasauliečius, įrodinėdamas, kad į valdybos sudėtį įeina tik rektorius, inspektorius, ekonomas (iš dvasininkų) ir vienas dvasininkas dėstytojas. Vis dėlto dėl asmenų, tarnaujančių seminarijoje, skyrimo vyskupo Paliulionio įstatuose, nors ir aptakiai, kalbama, kad jie renkami ir skiriami vyskupijos viršininko įstatymo tvarka. Be to, Telšių [vyskupijos] vyskupas pateikė ir rusų kalbos, ir tėvynės [Rusijos] istorijos programas.

Netgi Vilniaus Romos katalikų vyskupijos valdytojas prelatas Zdanovičius, visuomet nuolaidus ir linkęs įsiteikti, į savo įstatus įrašė, tik daug švelnesne forma, tuos pačius teiginius ir kategoriškai atsisakė juos perdirtti, kaip nurodė ministerija, mėginusi išleisti įstatus, kur būtų nustatyta tam tikra seminarijų priežiūra ir vyskupo įtaka juose dalytūsi su vyriausybės įtaka.

Tokios pat prigimties ir labai išsamius įstatus su visų pamokų tvarkaraščiu, o kai kuriuos – ir visa vidine tvarka, maldų skaitymu, drausme ir kt., pateikė ir Lenkijos Karalystės vyskupijų viršininkai.

Ministerija savo ruožtu nejautriai reagavo į pateiktuosius vyskupų įstatus ir, susisiekiusi su Varšuvos generalgubernatoriumi, [29] pasiliko prie savo pradinio siūlymo išleisti vienus bendrus įstatus Imperijos ir Lenkijos Karalystės seminarijoms, bet kadangi nebuvo teisėto pagrindo, šis klausimas laikinai buvo paliktas atviras, dėl to 1890 m. ministerija Varšuvos generalgubernatoriui pareiškė, jog atsižvelgiant į tai, kad dar nesibaigusios derybos su Kurija seminarijų klausimu ir tebėra pripažinta pagal 1882 m. sutartį vyskupų visavaldystė seminarijoje, sunku tikėtis, kad jie atsižadėtų teisių, suteiktų jiems tiek pagal minėtą sutartį, tiek pagal Romos Katalikų Bažnyčios mokymą, todėl keblu būtų „suderinti dvasinėje mokymo srityje esančias vyriausybines nuostatas su Romos katalikų dvasinės valdžios šios srities projektais“.

1892 metais liaudies švietimo ministerija atskirai patvirtino, kad vykdytini Steigiamojo komiteto teiginiai dėl mokyklų direkcijų viršininkų seminarijų lankymo, kaip formaliai neatšaukiami. Vadovaudamiesi tokiu patvirtinimu, direkcijų viršininkai kreipėsi į vyskupus, kad juos įsileistų į seminari-

jas, beje, kai kurie iš jų buvo maloniai įsileisti, o kiti nepriimti. O kai šie pareikalavo dėstymo programos ir pamokų tvarkaraščio, tai visi vyskupijų viršininkai atsisakė šito, remdamiesi bažnytiniais sprendimais ir vėlesniais vyriausybės potvarkiais.

Nors buvęs Varšuvos generalgubernatorius generolas adjutantas Gurko (Hurko), siekdamas palaikyti valdžios autoritetą, vyskupams reikiamai paaiškino, kodėl daromi šie lankymaisi ir kokios yra priežiūros ribos, bet tų pačių metų gruodžio 3 d. rašte Nr. 2178 vidaus reikalų ministrui jis pareiškė, kad „be tiksliai apibrėžtos instrukcijos negalima mokyklų direktijų viršininkams suteikti neribotos teisės lankyti dvasines seminarijas kada ir kaip jiems patiks ir teikti savo nuožiūra seminarijos vadovybei savo reikalavimų. Dar mažiau galima tikėtis, kad tokie lankymai duos naudos besimokančių kunigų auklėjimo kryptčiai religinio pakantumo dvasia ir lojalumo pareigai, nes besimokančių ir mokančių išorinis vaizdas ir rimta tvarka, ką visada išvys seminarijoje apsilankęs švietimo žinybos atstovas, negali išreikšti tikrosios kryptties, ją tokiose uždaroje įstaigose, kokios yra Romos katalikų dvasinės seminarijos, visada gali užmaskuoti vyskupas ir rektorius“.

Generolas adjutantas Gurko [30] dar pripažino, kad Lenkijos Karalystės seminarijose tiktų plėsti neteologinių dalykų dėstymo priežiūros tvarką, priimtą Imperijos Romos katalikų seminarijose.

Vidaus reikalų ministerija, pasinaudojusi tuo, kad netrukus bus uždaryta Kielcų Romos katalikų seminarija už tai, kad tarp valdančių ir besimokančių aptikta antivalstybinė veikla, taip pat atkreipusi dėmesį, kad vyskupai su valstybine valdžia iš anksto nebuvo suderinę rusų kalbos dalykų dėstymo, susisiekusi su Liaudies švietimo ministerija ir generalgubernatoriumi, padarė galutinį sprendimą, jog Lenkijos Karalystės Romos katalikų seminarijose būtina įvesti rusų kalbos, rusų istorijos ir literatūros egzaminų tvarką, atitinkančią tą, kuri nustatyta Imperijos seminarijoms.

Be to, Vidaus reikalų ministerija teigė, jog dėl to, kad Romos katalikų seminarijų priežiūra būtų tokia, kokia nustatyta, privalo būti sutelkta šios ministerijos žinioje, kad egzaminų komisijoms seminarijose pirmininkautų vietiniai gubernatoriai arba asmenys, turintys tam vyriausiojo krašto viršininko ir vidaus reikalų ministro įgaliojimus, ir kad tikrinant seminaristų žinias į tokias komisijas būtų kviečiami švietimo žinybų pareigūnai.

Ministerijos nuomone, atitinkamai reikėtų vertinti patį priėmimą į seminarijas visų, pareiškusių norą stoti į jas, padaryti priklausomą nuo pasaulietinės valdžios sutikimo, o pažymiams iš rusų kalbos, tėvynės [Rusijos] istorijos ir geografijos per keliamuosius ir baigiamuosius egzaminus, rašomiems civilinės valdžios atstovų, teikti lemiamą reikšmę. Lygiai taip pat civilinei vadovybei turi būti pripažinta būtinybė teikti tvirtinti ir minėtų dalykų planus ir programas.

Pagal nuolankiausią vidaus reikalų ministro pranešimą visų išdėstytų nuostatų 1895 m. gegužės 18 d. teikimui duotas Maloningiausias leidimas.

Visi Lenkijos Karalystės vyskupijų viršininkai pareiškė, jog negali paklusti šioms taisyklėms, remdamiesi Tridento Susirinkimo nutarimais ir 1882 metų sutartimi.

Nuolankiausių tarpininkavimai buvo likę be pasekmių ir ministerijai teko nutraukti naujų auklėtinių priėmimą į visas Karalystės seminarias. Tuo tarpu popiežius pasiūlė savo [31] tarpininkavimą, išreikšdamas didelę užuojautą dėl sustiprinto rusų kalbos mokymo ir įrodydamas, kad dvasiūninko likimą lemiančių pažymių svarbą per egzaminą lemiantys pašaliniai asmenys diskredituoja jos tiesioginę vadovybę ir mokytojus, paskirtus su vyriausybės sutikimu, ir iš esmės griauna 1882 metų sutartį.

Tolesnis ginčijimasis šiuo požiūriu galėjo grėsti prieštaravimais ir mūsų Imperijos seminarijose. Todėl po ilgų derybų vyriausybė, siekdama svarbiausio tikslo, sutiko pakeisti antrą punktą, anksčiau pateiktą Jo Didenybės [caro] paliepimu taip, kad vertinant auklėtinių mokymąsi būtų atsižvelgiama į jų pažymius iš neteologinių dalykų.